

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas

Aistė Lukoševičiūtė
Bibliotekų ir informacijos centrų vadybos
magistrantūros studijų programos studentė

Elektroninis dokumentų pristatymas akademinėse bibliotekose: Lietuvos ir Vokietijos
atvejis

MAGISTRO DARBAS

Vadovė doc. Dr. J. Rudžionienė

Vilnius, 2009

Magistro darbo lydraštis

<i>Pildo magistro baigiamojo darbo autorius</i>	
Aistė Lukoševičiūtė	
(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)	
Elektroninis dokumentų pristatymas akademinėse bibliotekose: Lietuvos ir Vokietijos atvejis	
(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)	
Electronic document delivery in Academic Libraries: case of Lithuania and Germany (summary)	
(magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)	
Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.	

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)	
Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.	

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)	
<i>Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas</i>	
Magistro baigiamąjį darbą ginti _____	_____
	(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)
_____	_____
(data)	(magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)
<i>Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja</i>	
Magistro baigiamasis darbas įregistruotas	

(instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)	
_____	_____
(data)	(instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)
<i>Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas</i>	
Recenzentu skiriu _____	
(recenzento vardas, pavardė)	
_____	_____
(data)	(instituto/ katedros vadovo parašas)
<i>Pildo recenzentas</i>	
Darbą recenzuoti gavau. _____	
_____	_____
(data)	(recenzento parašas)

REFERATO LAPAS

Lukoševičiūtė, Aistė

Lu-87 Elektroninis dokumentų pristatymas akademinėse bibliotekose: Lietuvos ir Vokietijos atvejis: magistro darbas / Aistė Lukoševičiūtė; mokslinė vadovė doc. dr. Jurgita Rudžionienė ; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas. – Vilnius, 2009 – 46 lap.: lent. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 40-43 (48 pavad.).

UDK 004 : 027.7 (474.5) + (430)

***Reikšminiai žodžiai:** elektroninis dokumentų pristatymas, tarpbibliotekinis abonementas, akademinės bibliotekos, veiklos vertinimas, tarptautiniai standartai, tyrimai, Lietuva, Vokietija.*

Magistro darbo objektas – Elektroninis dokumentų pristatymas. Darbo tikslas - atskleisti elektroninio dokumentų pristatymo ypatumus Lietuvos ir Vokietijos akademinėse bibliotekose. Užsibrėžtam tikslui pasiekti darbe keliami tokie uždaviniai: išanalizuoti tarpbibliotekinį abonementą akademinėse bibliotekose; atskleisti elektroninio dokumentų pristatymo sampratos ir sistemų ypatumus; atlikti dokumentų pristatymo efektyvumo tyrimą Lietuvos ir Vokietijos akademinėse bibliotekose; parengti rekomendacijas Lietuvos tarpbibliotekinio naudojimosi paslaugai tobulinti.

Darbe naudoti dokumentų analizės ir sintezės aprašomasis ir lyginamasis metodai, elektroninių sistemų analizė, naudojant *de visu* metodą. Magistro darbo praktinei daliai – tyrimui – buvo naudojami statistinių duomenų rinkimo, analizės ir lyginamasis metodai.

Išnagrinėjus elektroninio dokumento pristatymo ypatumus paaiškėjo, kad elektroninis dokumentų pristatymas – tai yra tas pats tarpbibliotekinis abonementas, tik perkeltas į elektroninę formą ir dažniausiai greitesnis dokumentų pristatymo būdas.

Magistro darbo gali būti naudingas bibliotekininkystės ir informacijos mokslų specialistams, dėstytojams, bibliotekų darbuotojams, komunikacijos ir informacijos krypties studentams.

TURINYS

Įvadas.....
1. TARPBIBLIOTEKINIS ABONEMENTAS AKADEMINĖSE BIBLIOTEKOSE.....
1.1 Akademinės bibliotekos samprata.....
1.2 Akademinų bibliotekų susivienijimai Lietuvoje ir Vokietijoje.....
1.3 Tarpbibliotekinio abonemento samprata ir reikšmė.....
1.4 Tarpbibliotekinis abonementas Lietuvoje.....
1.5 Mokėjimo už tarpbibliotekinius mainus būdai.....
1.6 Tarpbibliotekinio skolinimo spartos rodiklis.....
2. ELEKTRONINIS DOKUMENTŲ PRISTATYMAS.....
2.1 Tarpbibliotekinis abonementas internete.....
2.2 Dokumentų tiekimo tarnybos.....
2.3 Autorinių teisių klausimas.....
2.4 HBZ - aukštųjų mokyklų centras.....
3. DOKUMENTŲ PRISTATYMO EFEKTYVUMO TYRIMAI AKADEMINĖSE BIBLIOTEKOSE.....
3.1 Dokumentų pristatymo efektyvumo Lietuvos akademinėse bibliotekose tyrimas.....
3.2 Dokumentų pristatymo efektyvumo Dortmundo Technikos universiteto bibliotekoje (Vokietijoje) tyrimas.....
Išvados.....
Rekomendacijos.....
Electronic document delivery in Academic Libraries: case of Lithuania and Germany (summary).....
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....
<i>1 priedas. Registracijos lentelės pavyzdys.....</i>	<i>.....</i>

ĮVADAS

Universiteto bendruomenės mokslo ir studijų kokybė priklauso nuo akademinės bibliotekos turimų šaltinių. Tačiau ne visus reikalingus dokumentus universiteto biblioteka gali įsigyti ir tai daryti nebūtų tikslinga. Bibliotekų prenumeruojamose duomenų bazėse vartotojai gali prieiti prie daugybės informacijos už bibliotekos ribų; kuriami įvairūs virtualių bibliotekų portalai, tačiau ir to neužtenka. Reikalingas dokumentas gali būti užsienio bibliotekoje, kuri įmanoma gauti tarptautinio tarpbibliotekinio abonemento pagalba. Vartotojai bibliotekų elektroniniuose kataloguose gali rasti bibliografinę informaciją, užsisakyti dokumentus iš konkrečios bibliotekos, o taip pat gauti elektronine ar spausdinta forma reikalingus dokumentus iš kitų šalies ar pasaulio bibliotekų. Nauja tarpbibliotekinio abonemento forma - elektroninis dokumentų pristatymas yra sėkmingai diegiamas pasaulio bibliotekose.

Temos aktualumas – tarpbibliotekinis abonementas prisideda prie bibliotekos vartotojo studijų kokybės, atsižvelgia į jo poreikius, nes gaunamas leidinys, kurio nėra tam tikroje bibliotekoje. Bibliotekų veiklos vertinimas yra svarbi vadybos priemonė. Vokietijos bibliotekos geras bendradarbiavimo pavyzdys. Dokumentų pristatymo tarnybos pristato leidinius į užsienį ir šalies viduje, kur tarpbibliotekinio abonemento paslauga yra ypatingai vystoma. Leidiniai į Lietuvos bibliotekas dažnai pristatomi iš Vokietijos, užsakant juos per tarptautinį tarpbibliotekinį abonementą.

Magistro darbo objektas – Elektroninis dokumentų pristatymas

Tyrimo dalykas – Elektroninio dokumentų pristatymo efektyvumas Lietuvos ir Vokietijos akademinėse bibliotekose.

Darbo tikslas - atskleisti elektroninio dokumentų pristatymo ypatumus Lietuvos ir Vokietijos akademinėse bibliotekose.

Užsibrėžtam tikslui pasiekti darbe keliami tokie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti tarpbibliotekinį abonementą akademinėse bibliotekose;
2. Atskleisti elektroninio dokumentų pristatymo sampratos ir sistemų ypatumus
3. Atlikti dokumentų pristatymo efektyvumo tyrimą Lietuvos ir Vokietijos akademinėse bibliotekose;
4. Parengti rekomendacijas Lietuvos tarpbibliotekinio naudojimosi paslaugai tobulinti.

Temos istoriografija. Teorinių pagrindų apie elektroninį dokumentų pristatymą Lietuvoje dar trūksta. Lietuvių kalba apie tarpbibliotekinį abonementą remtasi atskirais D. Janavičienės, I. Kasperaitienės, G. Lamanuskienės, E. Satkauskaitės straipsniais.

Viena iš IFLA (Tarptautinė bibliotekinių asociacijų ir institucijų federacija) sekcijų yra „Dokumentų pristatymas ir išteklių dalinimasis“. Bibliotekos skatinamos kuo aktyviau atlikti šią paslaugą, ieškoti kuo patogesnių bendradarbiavimo būdų. 2007 m. spalio mėnesį Singapūre vyko tarptautinė konferencija „Dokumentų skolinimasis ir teikimas“. Tą patį mėnesį IFLA išleido šia tema naujienlaiškį. Tai įrodo, kad tarpbibliotekinis abonementas yra aktualus tarptautiniu lygmeniu.

Apie elektroninį dokumentų pristatymą rašė vokiečių autoriai M. Nagelsmeier – Linke, M. Schaarwächter, Emanuella Giavarros straipsnis Svarbus tyrimui į lietuvių kalbą išversti straipsniai: „LST ISO 11620 + A1:2005 Informacija ir dokumentavimas. Bibliotekos veiklos rodikliai“, Emanuella Giavarros straipsnis „Skaitmeninių išteklių licencijavimas: kaip išvengti juridinių spąstų“

Verta paminėti Hilyer, Lee Andrew „Interlibrary “Loan and Document delivery: best practices for operating and managing interlibrary loan services in all libraries” monografiją.

Vokietijos aukštosios mokyklos komunikacijos ir informacijos fakulteto profesoriaus Achimo Osswaldo tyrimo sritis yra elektroninis dokumentų pristatymas. Daug informacijos gauta, dalyvaujant seminare: „*Bendros skaitmeninės informacijos sistemos DigiAuskunft kūrimas*“ Vilniaus universiteto bibliotekoje. Atliekant praktiką Vokietijoje, Dortmundo miesto ir krašto bei Dortmundo Technikos universiteto bibliotekose su elektroniniu dokumentų pristatymo paslauga, darbo autorei teko susipažinti praktiškai.

Magistro darbe buvo naudojama užsienio šalių specializuotų organizacijų interneto svetainėse pateikiama informacija, tarptautiniais standartais, analizuojami elektroniniai katalogai, elektroninės sistemos.

Magistro darbe pristatomi Lietuvos aukštųjų mokyklų bibliotekų tarptautinio tarpbibliotekinio abonemento ir Vokietijos elektroninio dokumentų pristatymo efektyvumo tyrimai. Magistro darbo praktinėje dalyje išskirtas tarpbibliotekinio skolinimo spartos rodiklis, kuris tinka išmatuoti ne tik monografijų skolinimo, bet ir straipsnių kopijų pristatymo efektyvumui matuoti ir vertinti.

Magistro darbo **praktinė reikšmė:**

- Temos „elektroninis dokumentų pristatymas“ naujumas ir aktualumas.
- Pateiktos rekomendacijos tarpbibliotekinio naudojimosi paslaugai tobulinti.

Terminija. Magistro darbe naudojamos sąvokos ir terminai, susiję su *tarpbibliotekiniu abonementu, matavimo rodikliais*. Siekiama pateikti ir naujo termino – *elektroninis dokumentų pristatymas* apibrėžimų.

Darbe naudoti dokumentų analizės ir sintezės aprašomasis ir lyginamasis metodai, elektroninių sistemų analizė, naudojant *de visu* metodą. Magistro darbo praktinei daliai – tyrimui – buvo naudojami statistinių duomenų rinkimo, analizės ir lyginamasis metodai.

Magistro darbo struktūra. Darbą sudaro: įvadas, 3 dalių dėstymas, išvados, bibliografinių nuorodų sąrašas, priedas.

Įvade aiškinamas temos aktualumas, darbo praktiškumas, nurodomi tyrimo tikslai, uždaviniai, objektas, tyrimo dalykas, aptariama temos istoriografija, tyrimo metodai.

Pirmojoje dalyje „Tarpbibliotekinis abonementas akademinėse bibliotekose“ aptariama akademinės bibliotekos samprata; palyginami akademinėse bibliotekose susivienijimai Lietuvoje ir Vokietijoje, atskleidžiami tarpbibliotekinio abonemento paslaugos ypatumai, aptariamas tarpbibliotekinis abonementas Lietuvoje, apibūdinamas tarpbibliotekinio skolinimo spartos rodiklis.

Antrojoje dalyje „Elektroninis dokumentų pristatymas“ analizuojami elektroninio dokumentų tiekimo ir elektroninio tarpbibliotekinio abonemento ypatumai; aptariamos dokumentų tiekimo tarnybos; nagrinėjami autorinių teisių klausimai, analizuojamos elektroninio dokumentų tiekimo sistemos Vokietijos viduje.

Trečioji magistro darbo dalis „Dokumentų pristatymo efektyvumo tyrimai akademinėse bibliotekose“ yra skirta praktinių tyrimų, atliktų akademinėse bibliotekose, taikomiems metodams ir gautiems rezultatams aptarti.

Išvadose apibendrinami tiriamos temos rezultatai ir pateikiamos rekomendacijos tarpbibliotekinio naudojimosi paslaugai tobulinti

Bibliografinių nuorodų sąrašė pateikiami naudotos literatūros ir šaltinių bibliografiniai aprašai (monografijos, straipsniai, elektroniniai dokumentai; 48 pavadinimai).

Magistro darbo gali būti naudingas bibliotekininkystės ir informacijos mokslų specialistams, dėstytojams, bibliotekų darbuotojams, komunikacijos ir informacijos krypties studentams.

1. TARPBIBLIOTEKINIS ABONEMENTAS AKADEMINĖSE BIBLIOTEKOSE

Šioje magistro darbo dalyje aptariama akademinės bibliotekos samprata; palyginami akademių bibliotekų susivienijimai Lietuvoje ir Vokietijoje; atskleidžiami tarpbibliotekinio abonemento paslaugos ypatumai; aptariamas tarpbibliotekinis abonementas Lietuvoje; apibūdinamas tarpbibliotekinio skolinimo spartos rodiklis.

1.1 Akademinės bibliotekos samprata

Akademinė biblioteka yra integrali kiekvienos aukštojo mokslo institucijos dalis, kurios misija, tikslai ir uždaviniai siejami su akademinės institucijos strateginės veiklos planais, tikslais, uždaviniais ir kokybiškai naujais reikalavimais studijų procesui.

Pasak prof. A. McDonald (2005), akademinė biblioteka suponuja:

- mokslą, informaciją, gebėjimus, kultūrą, paveldą, identitetą ir ekonomiką;
- fondus, elektroninius šaltinius, vietą mokymuisi ir paslaugų personalą;
- į studijas orientuotą savarankišką mokymąsi;
- tradicines ir elektronines mokymosi aplinkas;
- gebėjimus, reikalingus mokymuisi visą gyvenimą. [18]

Leidinyje „Management changes in academic libraries“ kaip vieną svarbiausių vartotojų poreikių tenkinimo faktorių autorius nurodo dokumentų prieinamumą. Pagrindinis kiekvienos akademinės bibliotekos uždavinys yra išvystyti tokias bibliotekos paslaugas, kurios labiausiai atitinka universiteto poreikius ir jo vystimosi kryptis. [26]

Akademinės bibliotekos kaitą įtakojantys veiksniai:

- Kintanti akademinė aplinka
- Mokslų integracija
- Mokslo ir technologijų vystymasis
- Spartus informacijos ir komunikacijos technologijų vystymasis
- Didėjanti rinkos įtaka (gene)

Pokyčiai bibliotekoje:

- Visos bibliotekos funkcijos yra kompiuterizuotos
- Pasikeitė teikiamų informacinių paslaugų akcentai: nuo spausdintų prie elektroninių informacijos šaltinių
- Į biblioteką atėjo modernus skaitytojas
- Tapo aktualus informacinio raštingumo ugdymas
- Iš esmės pasikeitė bibliotekininko vaidmuo ir funkcijos [18]

Taigi, paslaugos bibliotekose turėtų būti pritaikytos prie besikeičiančios aplinkos, modernus vartotojas teikia pirmenybę gauti informaciją greitai. Technologijų dėka informaciją greitai įmanoma gauti elektroniniu būdu.

1.2 Akademiųjų bibliotekų susivienijimai Lietuvoje ir Vokietijoje

Universitetų bibliotekos Vokietijoje ir Lietuvoje pirmiausia orientuojasi į akademinės bendruomenės literatūros aprūpinimu studijoms, tyrimams ir mokymui. Tačiau mokslo tikslais gali būti naudojamos ir kitų vartotojų. [4]

Lietuvoje akademinės bibliotekos yra susijungusios į Lietuvos akademiųjų bibliotekų tinklą (LABT), kur yra bendra paieškos sistema. Nors sujungtos akademiųjų Lietuvos institucijų bibliografinės, visatekstės duomenų bazės, elektroniniai katalogai, tačiau nėra tarpbibliotekinio abonemento posistemio. [20]

LABT pagrindinis tikslas – sukurti Lietuvos akademiųjų bibliotekų IS, leidžiančią pagerinti vartotojų informacinį aprūpinimą ir bibliotekinį aptarnavimą, sujungti Lietuvos mokslo ir studijų institucijų bibliotekas į vieningą sistemą ir, naudojantis bibliotekine programine įranga ALEPH, modernizuoti bibliotekų darbą, kurti Lietuvos virtualią biblioteką, sujungiant visus Lietuvos erdvėje išsimėčiusius e-informacijos šaltinius – tokiu būdu prisidedant prie Europos Sąjungos teminės programos „Vartotojams draugiška informacijos visuomenė“. [17]

Vokietijoje akademinės bibliotekos jungiasi į bendras sistemas kartu su kitų tipų bibliotekomis, tačiau pagal regionus. Vokietijoje yra 80 universitetų bibliotekų, o kai kurios universitetų bibliotekos yra perėmusios ir regionines funkcijas. Šalyje iš viso yra 6 bibliotekų susivienijimai pagal regionus. Tačiau be to yra ir kitų sistemų, kurios siūlo informacines paslaugas. Viena iš tokių sistemų – HBZ – Šiaurės Reino-Vestfalijos žemės aukštųjų mokyklų centras. [9]

Bendrą literatūros paiešką visų regioninių bibliotekų susivienijimuose, o tuo pačiu daugybėje kitų tarptautinių bibliotekų kataloguose, vienu mygtuko paspaudimu galima atlikti Karlsruhe elektroniniame kataloge (KVK). [14]

Vienas iš doc. J. Rudžionienės straipsnyje „Akademinė biblioteka: veiklos vertinimo problema“ nurodytų ilgalaikių akademinės bibliotekos tikslų - *Skaitytojų informacinis mokymas, t.y. teikti informaciją apie bibliotekoje teikiamas paslaugas ir padėti vartotojui susirasti jam reikiamos informacijos tiek bibliotekoje, tiek ir už jos ribų* [35] Taigi, tarpbibliotekinio abonemento pagalba, galima šį tikslą įgyvendinti. Surasti reikiamą literatūrą kitose bibliotekose ir turėti tam geras sąlygas yra jau efektyvaus tarpbibliotekinio darbo pradžia.

1.3 Tarpbibliotekinio abonemento samprata ir reikšmė

Tarpbibliotekinio abonemento (TBA) sąvoka Lietuvoje tradiciškai žinoma ir nuo seno vartojama kaip bibliotekų bendradarbiavimo forma. Ši paslauga skaitytojams suteikia galimybę naudotis leidiniais, esančiais kitose Lietuvos ir užsienio bibliotekose. [12]

Enciklopediniame „Knygotyros“ žodyne Tarpbibliotekinis abonementas įvardinamas kaip „bibliotekos padalinys, skaitytojų aprūpinimo dokumentais būdas – pagal tam tikras taisykles vienos bibliotekos tarpininkavimu skolinama ir naudojama iš kitų bibliotekų atsiunčiamais spaudiniais. [43] Leidinyje „Interlibrary loan and document delivery“ tarpbibliotekinis abonementas yra apibrėžiamas kaip medžiagos dalinimasis tarp bibliotekų. Tai yra paslauga, kuri aprūpina priėjimą prie viso pasaulio bibliotekų kolekcijų. [10, p. 3]

Bibliotekų įstatyme yra toks tarpbibliotekinis abonemento apibrėžimas – dokumentų skolinimo, informacijos ir reprografijos paslaugos, kurias bendradarbiavimo pagrindu organizuoja bibliotekos. Remiantis šiuo įstatymu kiekviena biblioteka turi teisę užmegzti tiesioginius ryšius su kitų valstybių bibliotekomis, įstatymų numatyta tvarka keistis spaudiniais ir kt. [19]

Kai kuriuose šaltiniuose (plg. Knygotyra, 1997) yra išskirta atskira TBA rūšis – tarptautinis TBA, atskirai šios sąvokos neapibrėžiant. Tarpbibliotekinis abonementas leidžia bibliotekoms nekomplektuoti retesnės paklausos dokumentų, kurti integruotus fondus ir juos naudoti bendrai. [38 p. 363]. Tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas suteikia galimybę mokslinėje veikloje naudotis viso pasaulio bibliotekų dokumentais (išskyrus slaptą informaciją). Yra daug pigiau yra užsakyti keletą

konkrečių straipsnių iš brangių reprezentacinių mokslinių žurnalų, nei bibliotekai pirkti visų metų prenumeratą. [12]

Tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas (TTBA) – abonementas, suteikiantis teisę vienos valstybės bibliotekoms naudotis kitos valstybės bibliotekose sukauptais spaudiniais ir kitais resursais. [44]

Tarpbibliotekinio abonemento sąvoka apibrėžiama kaip:

- bibliotekų bendradarbiavimo forma,
- dokumentų skolinimosi sistema,
- skaitytojų aprūpinimo dokumentais būdas

Galima išskirti dvi tarpbibliotekinio abonemento funkcijas:

a) dokumentų skolinimą

b) dokumentų skolinimąsi. [10]

Vokietijoje yra išskirtos tokios sąvokos: aktyvus ir pasyvus tarpbibliotekinis abonementas. Aktyvus tarpbibliotekinis abonementas - kai dokumentai yra skolinami. Pasyvus tarpbibliotekinis abonementas - kai dokumentus skolinimąsi.

Šio padalinio vykdomas funkcijas sudaro ne tik reikiamo dokumento saugotojo suradimas, užsakymo pildymas, finansinė apskaita, bet ir visų tipų sutarčių tarp partnerių rengimas, pasirašymas, jų vykdymo priežiūra. [12]

Pagrindinė TTBA funkcija - galimybė praplėsti pirminių informacijos šaltinių erdvę.

TBA ir TTBA nauda bibliotekai akivaizdi. Ši paslauga leidžia nekomplektuoti mažesnės paklausos dokumentų, o skaitytojui leidžia naudotis pasaulio sukauptais informaciniais fondais. Pati paslauga plečia bibliotekos tarptautinių ryšių galimybę, leidžia pigiau ir operatyviau gauti reikalingą informaciją vartotojams, skatina bibliotekos darbuotojus ir skaitytojus tobulinti savo darbo su naujomis informacinėmis technologijomis įgūdžius. [15]

Daiva Janavičienė (Klaipėdos universitetas) išskyrė tokius paslaugos naudojimosi tikslus:

- mokslo tiriamieji darbai (rašant disertacijas, mokslinius straipsnius ir kt.),
- mokomieji darbai (ruošiant mokymo programas, mokymo metodikas, tobulinant mokomąją medžiagą),
- administravimo darbai.

Pastebėti TTBA plėtros trukdžiai:

- ekonominis barjeras,
- kalbų barjeras,
- naujų technologijų panaudojimo galimybių nebuvimas,
- personalo apmokymo problema,
- politinis barjeras. [12]

Taigi, tarpbibliotekinis abonementas, kaip skaitytojų aprūpinimo dokumentais būdas vyksta kaip bibliotekų bendradarbiavimo forma, medžiagos dalinimasis tarp bibliotekų. Tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas suteikia galimybę gauti leidinius, kurių nėra šalyje. Tai prisideda prie mokslo ir mokymosi kokybės. Leidinius galima ne tik skolintis, bet ir skolinti. Svarbu yra surasti leidinių bibliotekų katalogų pagalba, jį užsakyti. Dėl to reikėtų įveikti tokius barjerus, kaip kalbos, technologijų, personalo apmokymo. Ekonominį barjerą galėtų padėti įveikti pigesnio dokumento gavimo būdo ieškojimas.

1.4 Tarpbibliotekinis abonementas Lietuvoje

Didžiausius tarpbibliotekinio bendradarbiavimo pokyčius Lietuvoje lėmė naujos techninės galimybės, LIBIS ir OPAC elektroninių katalogų atsiradimas, prieiga prie pasaulio bibliotekų elektroninių katalogų. [12]

Lietuvoje yra tokie suvestiniai bibliotekų katalogai:

- Lietuvos virtuali biblioteka (Lietuvos akademinė bibliotekų tinklas)
- Lietuvos akademinė bibliotekų katalogas ALEPH
- LIBIS suvestinis katalogas (daugelio Lietuvos bibliotekų suvestinis katalogas, kurį pateikia Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos LIBIS centras)

Internetiniame LIBIS suvestinio katalogo internetiniame puslapyje apie tarpbibliotekinius mainus rašoma, kad bibliotekos, kurios yra Suvestinio katalogo dalyvės, pasirašę TBA bendradarbiavimo sutartį, gali užsakyti kitose bibliotekose saugomus dokumentus. Knygų mainai vyksta tik tarp bibliotekų ir visi turtiniai išsipareigojimai tenka bibliotekai, pasiskolinusiai dokumentą.

TBA funkcija realizuojama tokia tvarka:

- reikiamo dokumento paieška atliekama Suvestinio katalogo OPAC,
- dokumento nustatytos formos užsakymas siunčiamas į biblioteką, dokumento savininke,
- biblioteka, dokumento savininke, per numatytą laiką išsiunčia dokumentą; jei negali to padaryti (neišduodamas, užimtas ir t.t.), dialogo režimu siunčia atsakymą ir nurodo priežastį, kodėl negali išsiųsti dokumento.

Dokumentų išdavimo, grąžinimo ir neigiamų atsakymų apskaitos kontrolė automatizuota. [21]

Į LIBIS suvestinį katalogą neįeina nei viena akademinė biblioteka dėl to TBA užsakymai tarp LABT ir LIBIS bibliotekų vykdomi paprastai elektroniniu paštu. Tarp LABT bibliotekų TBA užsakymai taip pat vykdomi elektroniniu paštu, nes nėra automatizuoto TBA posistemio.

Tarpbibliotekiniai mainai, garantuojantys leidinių užsakymą iš įvairių bibliotekų yra vienas iš bendro darbo LABT tinkle principų:

- LABT bibliotekos planuoja naudoti IFLA (International Federation Libraries Association) patvirtintą unifikuotą tarptautinę leidinių užsakymo TBA formą.
- Kuriami teisiniai LABT dokumentai, įgalinantys praktikoje naudotis vieningu skaitytojo bilietu, kuris leistų LABT bibliotekos skaitytojui betarpiškai užsakyti leidinius iš bet kurios LABT bibliotekos.
- Tarpbibliotekiniai mainai numatomi vykdyti naudojant minėtas formas, kuriomis teisinius dokumentus ir atitinkamus ALEPH modulius. [17]

Jei dokumento Lietuvoje nerandame, galima rinktis du tolesnės paieškos variantus:

1. Iš karto siųsti užsakymą į biblioteką, kurios adresą žinome užsienyje pagal ieškomo dokumento leidimo vietą, t.y. į tos šalies, kurioje yra išleita knyga, nacionalinę arba universiteto biblioteką.

2. Ieškoti konkretaus dokumento per Internetą prieinamuose bibliotekų kataloguose, bibliotekinėse sistemose ir, suradus dokumento saugotoją, siųsti užsakymą bibliotekų puslapiuose rastu bibliotekos pašto adresu.[12]

1.5 Mokėjimo už tarpbibliotekinius mainus būdai

Beveik visose pasaulio bibliotekose tarptautinio tarpbibliotekinio abonemento paslaugos yra mokamos. 1995 m. balandžio mėn. TBA paslaugos Lietuvoje tapo mokomos. [36, p. 117 – 121.]

Atsiskaitymas už užsienio bibliotekų suteiktas paslaugas – opiausia ir sudėtingiausia tarptautinio tarpbibliotekinio abonemento darbo dalis. Atsiskaitymo sąlygas diktuoja paslaugos tiekėjas. Vienos bibliotekos prašo atsiskaityti tarptautiniais pašto kuponais, kitos bibliotekos atsiunčia mokestinius pervedimus. Nors nurodyta suma dažnai nėra didelė, bet banko paslaugos kainuoja brangiai.

TTBA metodinis ir idėjinis centras Lietuvoje yra Nacionalinės M.Mažvydo bibliotekos TBA grupė. Čia gimė mintis ir pirmasis projektas „Atviros Lietuvos fondui Didžiųjų Lietuvos bibliotekų tarpbibliotekinis abonementas“. Parengus šį projektą, penkios didžiosios Lietuvos bibliotekos (Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, Lietuvos technikos biblioteka, Mokslų akademijos biblioteka, Vilniaus universiteto biblioteka ir Lietuvos medicinos biblioteka) gavo finansinę paramą, skirtą apmokėti 80 proc. TTBA išlaidų, kurias sudaro: leidinių persiuntimas paštu, kopijos, specializuoti kuponai ir kt. Tokiu būdu skaitytojui liko apmokėti likusius – 20proc. paslaugos kainos. Sumažėjus užsakymo kainai bei pradėjus aktyviau populiarinti naujas galimybes, skaitytojų ir užsakymų skaičius pastebimai išaugo. [36] Tačiau projektas jau pasibaigęs.

Atsiskaitymo keblumų turi ir užsienio bibliotekos. Todėl vis daugiau pasaulio bibliotekų tampa „IFLA Voucher Scheme“ dalyvėmis. Pagal šią schemą bibliotekos užsako ir perka IFLA atsiskaitymo korteles (IFLA voucher). Vieno kupono kaina 8 eurai. Pagal bibliotekos pareikalavimą už atliktą užklausą paštu išsiunčiamas nurodytas kiekis kuponų, todėl nebereikia naudotis brangiomis banko paslaugomis. Tačiau ne visos bibliotekos priima kuponus.

Tarptautinio pašto paslaugos yra brangios, o tarptautinio tarpbibliotekinio abonemento (TTBA) vartotojų pagrindą sudaro dėstytojai, doktorantai – skaitytojai, kurių pajamos dažnai žemesnės už vidutines. Nemaža paslaugos kaina riboja jos naudojimo galimybes.

Visas šias problemas galėtų išspręsti nedidelis TTBA fondas, finansuojamas tiek iš bibliotekos, tiek iš rėmėjų lėšų. [36, p. 117 – 121.]

Vokietijos tarpbibliotekiniame abonemente yra nustatyta mokėjimo sistema – užsakanti biblioteka moka 1,50 eurų ir tiekianti biblioteka gauna 1,20 eurų, 0,30 euro centai tenka regiono centrui. Visa tai galioja užsakymams internetu, nes taip nesunku ir paskaičiuoti. Siunčiant užsakymus kitais būdais, tiekiančioji biblioteka pinigų negauna. Pvz. vis dar galioja popierinis užsakymų kuponas.

Kai vyksta tarpbibliotekinis abonementas tarp skirtingų regionų, tada kiekvienas centras gauna po 0,15 euro centų. [31]

TBA mokėjimai tarp Lietuvos bibliotekų nėra griežtai nustatyti, nors dažniausiai atsiunčiama sąskaita tik už pašto išlaidas. Tam reikėtų vieningos sistemos.

Taigi, už TTBA mokama tarptautiniais kuponais arba bibliotekos išrašo sąskaitas. Lietuvoje už TBA išrašomos sąskaitos. Vokietijos viduje yra nustatytas tam tikras mokestis, kas yra patogų tiek bibliotekai, tiek vartotojui. Tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas negali apseiti be ryšių su kitomis bibliotekomis, todėl visada galima ieškoti pigesnių ir patogesnių būdų, kaip gauti leidinį. Vienas iš jų tai – IFLA tarptautiniai kuponai.

1.6 Tarpbibliotekinio skolinimo spartos rodiklis

Veiklos indikatoriai padeda nustatyti bibliotekos teikiamų paslaugų ir jos veiklos lygmenį. Jų pasirinkimas yra vertingas ir svarbus kokybės užtikrinimo ir vadybos garantas. Veiklos indikatorius - priemonė, kuria siekiama nustatyti pasiektos kokybės lygį. Veiklos indikatorius yra kiekybinė bibliotekos teikiamos paslaugos aspekto vertės išraiška. Tokie indikatoriai paprastai gaunami jungiant du skaičius, siekiant gauti koeficientą. [35]

Veiklos matavimas yra įdomi teorinė ir praktinė veikla, kurią stipriai veikia tiek kokybės sąvokos teoriniai samprotavimai, tiek besikeičianti aplinka, kurioje egzistuoja bibliotekų paslaugos. [26]

Matavimas yra objektyvių duomenų apie biblioteką rinkimas ir analizė, sudaranti pagrindą bibliotekos veiklai vertinti. Patys savaime matavimo rezultatai nėra geri ar blogi, jie tiesiog parodo tai, kas yra.

Vertinimo esmę sudaro palyginimas to, kas yra, su tuo, kas turėtų būti.

Vertinimas yra cikliškas, paremtas tikslų siekimu procesas, kurio metu:

- apibūdinamas bibliotekos veiklos efektyvumas ir nustatomas vertinimo pagrindas,
- nustatomi organizacijos tikslai, kurie nusako, kas turėtų būti, taip pat standartai, pagal kuriuos sprendžiama apie veiklą,
- remiantis efektyvumo ir tikslų apibūdinimu kuriami kriterijai, kurie yra išsamūs efektyvumo rodikliai (indikatoriai); kriterijus sukonkretina matai,
- suplanuojamos operacijos ir paslaugos, kurias vykdant numatoma siekti nustatytų tikslų,
- renkami duomenys apie bibliotekos veiklą, reikalingi kiekvienam matui

- duomenys yra lyginami su tikslais tam, kad įvertintume bibliotekos veiklą,
- pagaliau grįžtama į pradinį tašką ir peržiūrima efektyvumo apibrėžimas, kritrijai, matai, jų tinkamumas. [3]

Standarto „LST ISO 11620+A1:2005 Informacija ir dokumentavimas. Bibliotekos veiklos rodikliai ” rodiklio B.2.5.1 – „Tarpbibliotekinio skolinimo sparta” **tikslas** – nustatyti, ar biblioteka užtikrina vartotojams efektyvias tarpbibliotekinio skolinimo paslaugas.

Tarpbibliotekinio skolinimo greičio rodiklis apibrėžia bibliotekų tarpbibliotekinio abonemento efektyvumą. Efektyvumą galima aprašyti keliais būdais, pasitelkiant įvairius aspektus, kaip greitį, aprėpties laipsnį bei sąnaudas.

Sąnaudų vaidmuo didelis, tačiau pirmiausia nustatant šį rodiklį, rekomenduojama išsiaiškinti per kiek laiko gaunami kitose bibliotekose užsakyti dokumentai.

Taigi, apibrėžimas susijęs su sėkmingumo koeficientu. Jis apibrėžiamas greičio atžvilgiu. Tarpbibliotekinių užsakymų atlikimo greitį galima atlikti ne tik pagal vidurkį, bet ir pagal įvairias skales. Tikslas – išsiaiškinti, koku mastu biblioteka geba pristatyti vartotojams dokumentus. Dokumento pristatymo greitis rodo, koks yra prieinamumas de facto bibliotekos vartotojams. Analizuoti galima atsižvelgiant į įvairius rodiklius, pavyzdžiui, kokios bibliotekos atsiunčia dokumentus greičiausiai. Taip pat įdomus monografijų ir periodikos santykis. [13]

Paslaugos akademinėse bibliotekose turėtų būti taikomas prie besikeičiančios aplinkos, modernaus vartotojo poreikių, kuris teikia pirmenybę informaciją gauti greitai. Technologijų dėka informaciją greitai gauti įmanoma elektroniniu būdu.

Tarpbibliotekinis abonementas, kaip skaitytojų aprūpinimo dokumentais būdas vyksta kaip bibliotekų bendradarbiavimo forma, medžiagos dalinimasis tarp bibliotekų. Tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas suteikia galimybę gauti leidinius, kurių nėra šalyje. Tam, kad sėkmingai vystyti tarpbibliotekinio abonemento paslaugą, reikėtų įveikti tokius barjerus, kaip kalbos, technologijų, personalo apmokymo. Ekonominį barjerą galėtų padėti įveikti pigesnio dokumento gavimo būdo ieškojimas.

Surasti reikiamą literatūrą kitose bibliotekose ir turėti tam geras sąlygas yra jau efektyvus tarpbibliotekinio darbo pradžia. Lietuvoje akademinės bibliotekos yra susijungusios į Lietuvos akademinių bibliotekų tinklą (LABT), kur yra bendra paieškos sistema, tačiau nėra tarpbibliotekinio abonemento posistemio. LIBIS suvestinis katalogas (daugelio Lietuvos bibliotekų suvestinis

katalogas) turi tarpbibliotekinio abonemento elektroninę sistemą, tačiau LIBIS ir LABT yra atskiros sistemos. Lietuvoje taip pat nėra vieningos TBA mokėjimo sistemos. Vokietijos viduje yra nustatytas tam tikras mokestis, kas yra patogiu tiek bibliotekai, tiek vartotojui. Tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas negali apseiti be ryšių su kitomis bibliotekomis, todėl visada galima ieškoti pigesnių ir patogesnių būdų, kaip gauti leidinį. Vienas iš jų tai – IFLA tarptautiniai kuponai.

Vokietijoje akademinės bibliotekos jungiasi į bendras sistemas kartu su kitų tipų bibliotekomis, tačiau pagal regionus. Bendrą literatūros paiešką visų regioninių bibliotekų susivienijimuose galima atlikti Karlsruhe elektroniniame kataloge (KVK). Taigi

Standarte „LST ISO 11620+A1:2005 Informacija ir dokumentavimas. Bibliotekos veiklos rodikliai ” yra apibrėžtas rodiklis B.2.5.1 – „Tarpbibliotekinio skolinimo sparta”, kurio pagalba galima nustatyti, ar biblioteka teikia vartotojui efektyvias tarpbibliotekinio skolinimo paslaugas.

2. Elektroninis dokumentų pristatymas

Šioje magistro darbo dalyje analizuojami elektroninio dokumentų tiekimo ir elektroninio tarpbibliotekinio abonemento ypatumai; aptariamos dokumentų tiekimo tarnybos; nagrinėjami autorių teisių klausimai, analizuojamos elektroninio dokumentų tiekimo sistemos Vokietijos viduje.

2.1 Tarpbibliotekinis abonementas internete

Achim Osswald, Vokietijos aukštosios mokyklos komunikacijos ir informacijos fakulteto profesorius, kurio tyrimo sritis yra elektroninis dokumentų pristatymas, išskiria skirtumus tarp tarpbibliotekinio abonemento ir dokumentų pristatymo. Tarpbibliotekinis abonementas – tai bendradarbiavimas tarp bibliotekų. Dokumentų pristatymas – tai komercinė veikla, šią paslaugą teikia tuo tikslu įsikūrusios organizacijos, tačiau gali ir bibliotekos. [32]

Taigi, elektroninis dokumentų pristatymas arba tiekimas yra vienas iš tarpbibliotekinio abonemento dokumentų tiekimo būdų, dar dokumentai gali būti tiekiami paprastu paštu bei faksu. Tiekiant dokumentus elektroniniu būdu, nereikia mokėti už pašto išlaidas, dokumento kopija gali būti atsiųsta nepalyginamai greičiau. Tačiau tai kol kas galioja žurnalų straipsnių kopijoms, bet ne knygų kopijoms. Lee Andrew Hilyer siūlo bibliotekų straipsnių kopijų pristatymą vartotojams vadinti “Bibliotekos dokumentų kopijų tarnyba”. [10]

Autorė Marlene Nagelsmeier – Linke teigia, kad elektroninis dokumentų tiekimas yra ne kas kita, kaip į elektroninę formą perkeltas tradicinis tarpbibliotekinis abonementas. [28] Taigi, dokumentų tiekimas – tai greitas tarpbibliotekinis abonementas.

Emanuella Giavarra savo straipsnyje teigia, kad labai svarbu atskirti spaudinių TBA nuo elektroninių dokumentų TBA. Visų pirma, TBA numato išduotų dokumentų grąžinimą. Tačiau tai įmanoma tik spaudinių, o ne elektroninių dokumentų atveju. Tokią veiklą tiksliau apibūdintų Bendro bibliotekinių išteklių naudojimo ar tiesiog Tarpbibliotekinio naudojimo terminas. Jei šiuo terminu įvardinsime tik bendrą informacijos naudojimą tarp bibliotekų, neteikiant medžiagos trečiajai šaliai, tai greta jo galima vartoti terminą “Elektroninis dokumentų pristatymas pagal pareikalavimą tiesioginiam vartotojui (trečiajai šaliai)”. [8] Taigi, nors skaitmenintas dokumentas nėra elektroninio dokumento sinonimas, jis perduodamas elektroniniu būdu ir nėra grąžinamas bibliotekai.

Literatūroje, aprašančioje programinę bibliotekų įrangą (Bibliotekų kompiuterizavimas, 1997, p. 22) nurodytos tokios tarpbibliotekinio abonemento modulio funkcijos:

- užklausų įvedimas ir perdavimas,
- dokumentų gavimas ir jų išdavimas vartotojams,
- pakartotinių prašymų rengimas ir siuntimas,
- informacijos apie vėlavimo priežastis nustatymas,
- informacijos apie konkrečių užklausų vykdymą gavimas,
- dokumentų gražinimo fiksavimas,
- apskaita ir statistika,
- standartinių laiškų rengimas,
- informacijos apie mainus saugojimas.

Pilna elektroninė tarpbibliotekinio abonemento sistema apima tokius elementus:

- Paieška teminėse duomenų bazėse
- Paieška vietiniame Opac kataloge
- Lokalizavimas vietiniuose ir šalies jungtiniuose kataloguose
- Komunikacija
- Užsakymų ir tiekimo valdymas
- Apskaitos valdymas
- Dokumentų tiekimas [28]

Galimi leidinių užsakymo būdai:

- Internetu per sistemą
- Elektroniniu paštu
- Paprastu paštu

Leidiniai surandami, užsakomi ir dažnai gaunami internetu.

Jau dešimtmečius bibliotekos siunčia žurnalų straipsnių, tam tikrų knygų puslapių ar dokumentų kopijas. Yra keli dokumentų siuntimo būdai – dokumentai siunčiami užsakius bibliotekai – tarpbibliotekinis abonementas arba tiesiogiai užsakius vartotojui. [27]

Tiek Lietuvos, tiek Vokietijos bibliotekos neskolina periodinių žurnalų, o tik straipsnių kopijas. Tobulėjant technologijoms, atsirado galimybių straipsnių kopijas ne tik surasti, bet ir gauti greičiau.

2.2 Dokumentų tiekimo tarnybos

IFLA (Tarptautinė bibliotekinių asociacijų ir institucijų federacija) 2007 metų naujienlaiškyje (Newsletter of the IFLA Document Delivery and Resource Sharing Section) apie dokumentų tiekimą ir resursų dalinimąsi nurodomos šios dokumentų pristatymo tarnybos: INIST, Britų biblioteka (British library), SUBITO. [29]

Dokumentų tiekimo paslauga (taip pat ir su ja susijusių techninių bei autorių teisių klausimų sprendimas) įmanoma tik glaudžiai bendradarbiaujant su leidėjais, leidžiančiais tradicinius ir elektroninius leidinius.

SUBITO – Vokietijos bibliotekų dokumentų pristatymo tarnyba. Organizacija įkurta mokslinių bibliotekų. Yra trys staipsnių kopijų pristatymo būdai: paštas, faksas, elektroninis paštas. Siunčiant elektroniniu paštu, spausdintų dokumentų kopijos skenuojamos ir atsiunčiamos elektroniniu formatu (pdf arba MTIFF). Dokumentai yra tiekiami tiesiogiai iš bibliotekų. Elektroninio dokumentų pristatymo privalumai: greitumas (kopijos gaunamos per 1-3 dienas), nėra pašto išlaidų.

SUBITO šūkis – „Literatūra turi būti tinklamoje vietoje ir tinkamu laiku“. SUBITO yra Vokietijos, Austrijos ir Šveicarijos dokumentų pristatymo tarnybos markės vardas, kurios būstinė - Berlyne.

Teikia dvejopas paslaugas:

1) Spausdintų periodinių leidinių straipsnių kopijas, knygų tam tikro skaičiaus puslapių kopijas

2) Knygų skolinimas

Dokumentai siunčiami skirtingu formatu ir skirtingais būdais pagal kliento pageidavimus. Užsakant, reikia pateikti tam tikrus bibliografinius duomenis apie leidinį. Užsisakant leidinį iš SUBITO, pirmiausia leidinys surandamas kataloge ir užsakoma žurnalo straipsnio kopija arba knyga.

Yra skirtingi elektroninio pristatymo būdai PDF arba MTIFF formatu:

a) elektroniniu paštu

b) FTP aktiv (file transfer protocoll): straipsnio kopija patalpinama nurodytame kliento serveryje

c) FTP passiv: straipsnio kopija patalpinama bibliotekos serveryje, klientui tai yra pranešama elektroniniu paštu.

SUBITO taisyklės draudžia persiųsti straipsnį ji užsakiusiam asmeniui. Vartotojas turi gauti atpausdintą kopiją, o straipsnį reikia ištrinti. Iš SUBITO gaunamos sąskaitos - popieriniu formatu.

SUBITO turi įdiegtą skaitmeninę teisių valdymo technologiją.

Paslaugos kaina priklauso nuo dokumento dydžio, siuntimo formos, gavėjo ir šalies į kurią siunčiamas dokumentas. Gaunant dokumentus elektroniniu paštu, Lietuvos bibliotekos turi mokėti 6 eurus (apie 17,25 lt).

Tam, kad naudotis Subito paslauga, reikia būti registruotu vartotoju. Užsakymai elektroniniu būdu – Subito paieškos sistemoje. Pasikeitus Vokietijos autorių teisių įstatymui, Vokietijos viduje straipsnių kopijos paprastai siunčiamos tik popieriniu formatu. [39]

INIST – mokslinės ir techninės informacijos institutas Prancūzijoje. Tai dokumentų kopijų tiekimo tarnyba, 2006 m. pateikusi 400.000 dokumentų kopijų. Norint naudotis šia paslauga tereikia turėti intaliuotas Acrobat Reader ir File Open plug-in programas. Užsakius dokumentą, elektroniniu paštu pranešama ar dokumentas yra pasiekiamas, atsiunčiant nuorodą. Dokumento kopija yra prieinama 30 dienų, o atsispausdinti galima tik vieną kartą. Taip yra apsaugomas dokumentas. Žurnalų straipsnių kopijos pateikiamos pdf formatu, atlikus paiešką Google Scholar ir Google paieškos sistemose. [45]

Britų bibliotekos dokumentų tiekimo centras (Document Supply center)

Sprendimas įkurti Dokumentų tiekimo centrą (Document Supply Centre) Boston Spa mieste buvo priimtas dar 1972 metais, kuomet tapo visiškai aišku, kad turimos patalpos Londono centre negali patenkinti sparčiai augančios bibliotekos poreikių. Dokumentų tiekimo centro pagrindinis uždavinys - aprūpinti savo bei užsienio šalių skaitytojus užsakytais spaudiniais. Pastaraisiais metais čia perkeliama vis daugiau bibliotekos skyrių: komplektavimo, katalogavimo, retrokonversijos, automatizavimo, nacionalinės bibliografijos. [2]

Kasmet biblioteka gauna 4 milijonus užsakymų knygoms, straipsnių ar kitų dokumentų kopijoms. 70% užsakymų gauna elektroniniu būdu. Už paslaugas reikia mokėti kol kas šio centro paslaugomis naudojasi tik dvi Lietuvos bibliotekos: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo ir Vilniaus Gedimino technikos universiteto bibliotekos.

Britų bibliotekos katalogas teikia prieigą prie 10 milijonų įvairių dokumentų rūšių. Dokumentai yra skenuojami ir tiekiami saugiu elektroniniu būdu. Vartotojai gali gauti elektronines Britų bibliotekos kopijas per dvi valandas. Dokumentai užsakomi užpildant elektroninę formą. Dokumentai vartotojams yra teikiami su visišku autorių sutikimu, vadinasi nėra jokio papildomo mokesčio. Vartotojai atsisiunčia straipsnius pdf formatu iš bibliotekos serverio. 30 procentų dokumentų gali būti atsiunčiami tuoj pat, visa kita pateikiama per dvi valandas. Vartotojams tereikia turėti Adobe programą. Nebūtinai reikia būti registruotam vartotojui, kad užsisakyti dokumentą. Kainos už šias paslaugas nuo 7, 25 iki 25 svarų sterlingų.

Britų biblioteka siūlo savo paslaugas tiek komercinėms, tiek nekomercinėms organizacijoms visame pasaulyje. [6]

Autorės Marlene Nagelsmeier – Linke mintis, kad universiteto bendruomenei be dokumentų tiekimo greičio svarbūs ir kiti parametrai, pvz. kaina, patogumas. Privačioms įmonėms greitis yra svarbesnis parametras. Straipsnyje autorė analizuoja, kad informacija jau nėra visiems prieinamas gėris, tačiau tai jau yra prekė. Tačiau čia per mažai atsižvelgiama į universitetų vartotojus. [28]

Subito greitai teikia dokumentus pačioje Vokietijoje ir į užsienį. Vokietijoje yra nemažai bibliotekos susivienijimų, tačiau užsakant iš Subito dokumentai pristatomi nepalyginamai greičiau, nors būna ir išimčių. Tačiau straipsnius elektroniniu būdu pristato greitai, užsakant juos ir per kitas sistemas.

2.3 Autorinių teisių klausimas

Leidinyje „Viešosios bibliotekos skaitmeninės eros sankryžose“ autorių teisė (pranc. *droit d'auteur*) apibūdinama kaip intelektualiosios nuosavybės teisė, kuri fiksuotam laikotarpiui suteikiama asmeniui, sukūrusiam autorinį kūrinį (autoriui, menininkui ir t. t.). Minėtu laikotarpiu šie asmenys yra saugomi nuo nesankcionuotos jų kūrinių panaudos. Nacionaliniai autorių teisių įstatymai vadovaujasi tarptautinėse sutartyse ir konvencijose priimtais principais. Tų sutarčių yra galybė. Nuo 1998 m. Europos Komisija, besiorientuodama į vieningą rinką, priėmė autorių teisių įstatymų harmonizavimo visoje ES programą. Nors ir nepavyko visose ES valstybėse narėse visiškai suvienodinti autorių teisių įstatymų, jie labai supanašėjo. [46]

Lietuvos Respublikos autorių ir gretutinių teisių įstatyme autorių teisių objektai yra: knygos, brošiūros, straipsniai, dienoraščiai ir kiti literatūros kūriniai, išreikšti bet kokia forma, įskaitant elektroninę. [22]

Emanuella Giavarra teigia, kad sudėtinga išspręsti tarpbibliotekinio abonemento ir elektroninio dokumentų pristatymo klausimus. Spausdintų dokumentų tarpbibliotekinis abonementas (TBA) spaudos pasaulyje seniai pripažinta veikla. Dėl TBA termino ir pačios veiklos elektroninėje terpėje problemų karštai ginčijamasi. Keletą metų bibliotekininkai ir leidėjai bando rasti bendrą sprendimą. Viena iš kliūčių pasiekti susitarimui yra tai, kad bibliotekininkų pageidavimai nėra aiškiai apibrėžti, neatskleisti pasiūlymai dėl bendro medžiagos naudojimo.

Bibliotekininkai turi būti pasirengę derėtis su autorių teisių savininkais, kas jie bebūtų. Jais gali būti leidėjai, autorių teisių agentūros, licencijavimo agentūros, o gal ir pats autorius arba autoriaus fondas.

1994 metais Europos Komisija (DGXIII) paprašė Amsterdamo universiteto Informacijos teisės institutą išanalizuoti ir palyginti ES ir EFTA šalių autorių teisių įstatymus elektroninių dokumentų pristatymo požiūriu. Viena iš lyginamosios analizės išvadų buvo ta, kad nėra jokių įstatyminių ir juridinių gairių, o dėl to daugelyje Europos šalių sunku arba visai neįmanoma tiksliai apibrėžti autorių teisių padėtį elektroninių dokumentų pristatymo srityje.[8]

Lietuvos Respublikos autorinių ir gretutinių teisių įstatyme licencija apibūdinama kaip – autorių teisių, gretutinių teisių ar *sui generis* teisių subjekto (licenciaro) leidimas, suteikiantis kūrinio, gretutinių teisių ar *sui generis* teisių objekto naudotojui (licenciatui) teisę naudoti kūrinio, gretutinių teisių ar *sui generis* teisių objekto originalą arba jo kopijas (licencijos dalyką) nurodytoje teritorijoje tokiu būdu ir tokiomis sąlygomis, kaip numatyta licencinėje sutartyje. [22]

Svarbus dėl kopijų yra Lietuvos Respublikos autorinių ir gretutinių teisių įstatyme 23 straipsnis. Kūrinio atgaminimas reprografijos būdu. Jame teigiama, kad:

Leidžiama be kūrinio autoriaus arba kito autorių teisių subjekto leidimo atgaminti reprografijos būdu (fotokopijavimo ar kitu panašiu būdu popieriuje): išleistą straipsnį ar kitą trumpą kūrinį, ar trumpą rašytinio kūrinio ištrauką su iliustracijomis ar be jų, nesiekiant tiesioginių ar netiesioginių komercinių tikslų, jeigu toks atgaminimas yra atskiras vienkartinis veiksmas. Pakartotiniai šio atgaminimo atvejai leidžiami, jeigu jie vienas su kitu nesusiję. [22]

Ginant vartotojų interesus, ypač svarbu suteikti bibliotekininkams išskirtinę teisę padaryti dokumento kopiją, turint tikslą išsaugoti originalą ir leisti padaryta kopija naudotis konsultuojant ir kitais atvejais – kaip ir naudojant originalą.

Paprastai autorių teisių įstatymai nekontroliuoja nekomercinės dokumento išduoties viešam naudojimui. Autorių teisių savininkai susirūpinę, kad skaitmeninėje aplinkoje jų kūriniai nebus visiškai teisiškai apsaugoti. Jie siekia sugriežtinti savo kūrinių apsaugą, taikant technologinius sprendimus. [46]

Nuo 2008 m. pradžios Vokietijoje galioja naujas autorinių teisių įstatymas. Subito internetiniame puslapyje yra rašoma, kad pdf duomenų teikimas yra galimas tik tuomet, kai leidykla nesiūlo jokio priėjimo internete prie šio straipsnio. Šis ribojimas yra nustatytas įstatymo „53a UrhG“. Tačiau ne visos bibliotekos turi sistemą tai patikrinti.

Kaip teigia autorius Harald Mueller: kai 1990 m. pradėjo kurtis Subito, turėjo būti sukurti įstatyminiai pagrindai greitam ir efektyviam kopijų siuntimui. Tačiau atsižvelgus į dešimtmečių praktiką, toliau nebuvo į tai atsižvelgta.

Naujas autorinių teisių įstatymas neuždraudė kopijų siuntimo, tačiau atsirado tam tikri apribojimai.

Elektroninis tiekimas turi atitikti tokias sąlygas:

- Mokslo ir mokymosi tikslai.
- Siunčiamoji kopija turi būti grafinių duomenų formatas (pvz. pdf).
- Negali būti duotas tiesioginis elektroninis priėjimas prie kopijos.

Subito – Dokumentai iš bibliotekų, jau 2006 m. sudarė sutartį su knygų prekybos sąjunga dėl kopijų elektroninio tiekimo į užsienį. 2007 m. gruodžio mėn. ši sutartis buvo papildyta. Tokios sutartys dažnai apibrėžiamos kaip licenzijos sutartys.

Bibliotekų pasaulyje (IFLA, Eblida, eIFL) vyrauja nuostata, kad licenzijos sutartys bibliotekoms nėra palankios. [27]

Taigi praktikoje, į užsienio bibliotekas Subito siunčia straipsnių kopijas elektroniniu formatu, o Vokietijos viduje – paprastu paštu.

2.4 HBZ - aukštųjų mokyklų centras

Vokietijoje yra tarpbibliotekinio skolinimo centrai. Pavyzdžiui, Šiaurės Reino – Vestfalijos žemėje, toks centras Kiolne, kuris vadinasi Šiaurės Reino – Vestfalijos žemės aukštųjų mokyklų centras. Siunčiant knygas per tarpbibliotekinį abonementą, visos knygos pirmiausia atkeliauja į Kiolną, iš ten skirstomos toliau. Tas pats ir su straipsnių kopijomis - serveris yra Kiolne.

HBZ – yra bibliotekų aptarnavimo ir vystymosi centras Šiaurės Reino – Vestfalijos žemės viduje ir išorėje. Jau 35 metus hbz yra bibliotekų partneris, kuris tobulina bibliotekos informacijos perdavimo paslaugas. [9]

HBZ teikia į klientus orientuotas informacines paslaugas. Tarpbibliotekinis abonementas internete – HBZ sistemos posistemis. Kiekviena biblioteka čia turi savo sąskaitą. Netgi matosi, kiek pinigų yra uždirbta. Nors pelnas čia ir nėra tikslas. Sistemoje galima matyti visus atliktus ir vykdomus užsakymus. Išskirta - pasyvus ir aktyvus tarpbibliotekinis abonementas, taip pat – knygų ir straipsnių užsakymai. Visa tai suteikia galimybę leidinius užsakyti internetu. Nepaisant to, Vokietijoje užsakant literatūrą, vis dar yra naudojami vadinami „raudoni kuponai“, kurie yra siunčiami paštu, tačiau jų prireikia nepalyginamai mažiau.

Tarpbibliotekinio abonemento internete privalumas – greitis. Dokumentų skolinimo ir tiekimo greitis daug didesnis. Viskas administruojama yra iš HBZ, bibliotekoms tam nereikia papildomo personalo. Nors HBZ apima tik Šiaurinio – Reino Vestfalijos bibliotekas, tarpbibliotekiniai užsakymai vyksta ir tarp kitų žemių bibliotekų. Paprastai Vokietijoje kuriami jungtiniai tam tikros žemės

bibliotekų jungtiniai katalogai. Vis daugiau bibliotekų dalyvauja HBZ. Šiuo metu tarpbibliotekiniu abonementu internete naudojasi 337 bibliotekos. [9]

HBZ sistemoje yra daug taisyklių ir paaiškinimų, kaip naudotis sistema. Paaiškinta, kaip reikia užsakyti knygas ir straipsnių kopijas, sistemoje visada aišku, kokia yra užsakyto dokumento būklė.

DigiBib – skaitmeninė biblioteka - HBZ partneris, dalyvauja 188 bibliotekos. Tarpbibliotekinis abonementas internete yra svarbus skaitmeninės bibliotekos komponentas (DigiBib). Vartotojai turi galimybę patys užsisakyti knygas ir straipsnių kopijas, atlikdami paiešką įvairių bibliotekų kataloguose ir duomenų bazėse. Čia vartotojas, radęs ieškomą straipsnį ar knygą, iš karto gali užsisakyti jį per tarpbibliotekinį abonementą internetu. Čia įeina ir kitų Vokietijos regionų susivienijimų bibliotekos, todėl paieška ir tarpbibliotekinis abonementas yra įmanomas daugelyje Vokietijos bibliotekų. Svarbu tai, kad kiekvienas vartotojas turi savo tarpbibliotekinio abonemento sąskaitą ir gali matyti savo užsakymų eigą. Be to, norint užsisakyti leidinį iš savo bibliotekos vartotojas turėtų gauti specialų numerį, kuris vadinasi TAN. [5]

DigiBib skaitmeninėje bibliotekoje – taip pat galima rasti pilnateksčius straipsnius. Čia įeina ir žurnalų duomenų bazė – ZDB, kurioje yra suvesti visos Vokietijos žurnalų pavadinimai.

Vyksta nuolatiniai susitikimai, skaitomi pranešimai dėl sistemų tobulinimų, problemų klausimais. Sistemos taip pat reguliariai tobulinamos, prisijungia vis naujų dalyvių bibliotekų.

Šiaurės Reino – Vestfalijos federalinėje žemėje 1994 m. pradėjo veikti Jasono sistema. Dortmundo technikos ir Bielefeldo universitetai bendradarbiavo, kuriant šią sistemą. Bielefeldo universitetas sukūrė užsakymų sistemą - Jason. Dortmundo universitetas sukūrė tiekimo sistemą - Medea. Iš pradžių buvo sistema Medea-2 – dosinė, padalinta. Kita versija – Medea -3, centralizuota internete. Medea-3 sistema išvystyta HBZ centro pavedimu. Sistema remiasi serveriu. Priėjimas per interneto naršyklę. Dokumentų pristatymas pdf formatu (prieš tai TIFF).

Medea3 yra HBZ produktas. Medea3 sistemoje - teikiama straipsnių kopijų tiekimo paslauga. Dokumentai užsakomi internetu ir greitai tiekiami bibliotekų vartotojams.

Dokumentai skenuojami su tam pritaikyta programa – BCS -2 Medea3. Naujausia versija yra „Version 3.2.29“. Dokumentai skenuojami TIFF formatu, tačiau perkelti juos į centrinę HBZ serverį yra konvertuojami į PDF formatą. Dviejų valandų bėgyje iš centrinio serverio dokumentas yra išsiunčiamas tiesiai į bibliotekos spausdintuvą. Tuo pačiu metu yra automatiškai pranešama vartotojui, kad straipsnis jau išspausdintas. Vartotojas gauna žinutę į savo pašto dėžutę. Iki 2008 metų pradžios straipsnis vartotojui būdavo išsiųstas į jo elektroninio pašto dėžutę, tačiau pasikeitus autorinių teisių įstatymui, galima jį paimti iš bibliotekos tik popieriniu formatu.

Tačiau gauti straipsnius elektroniniu būdu turi galimybę tik aktyvios bibliotekos, t.y. taip pat teikiančios dokumentus; bibliotekos, kurios yra pasyvios, t.y. dokumentus tik užsako, gauna straipsnius tik paprastu paštu.

Medea-3 dokumentų tiekimo eiga:

- Užsakymo atėjimas į Medea-3 serverį
- Užsakymo atspausdinimas pristatančiojoje bibliotekoje
- Straipsnio suradimas
- Pirmojo puslapio skenavimas
- Programa BCS – 2 atpažįsta brūkšninį kodą su užsakymo numeriu
- Straipsnis skenuojamas ir perkeliamas
- Programa perkelia skenuotus duomenis į Medea3 serverį
- Iš serverio duomenys automatiškai tiekiami pagal pasirinktą pristatymo būdą. [37]

Vokietijoje yra kitų priemonių, kurios apibrėžiamos kaip pagalbos priemonės tarpbibliotekiniam abonementui:

- ZDB – žurnalų duomenų bazė. Apima spausdintus žurnalus, elektroninius žurnalus ir mikroformas. Apima tik žurnalų pavadinimus, bet ne straipsnių pavadinimus. Tai stuburas tarpbibliotekiniui abonementui. Dalyvauja ne tik vokiečių bibliotekos, bet ir Austrijos ir kitų Europos šalių bibliotekos. ZDB yra centrinė visos Vokietijos periodikos instancija/ [48] Svarbu tai, kad bibliotekų turimi žurnalų pavadinimai yra suvesti į vieną duomenų bazę – ZDB. Tačiau straipsnių paieška čia neįmanoma. [4]
- EZB – elektroninė žurnalų biblioteka. Apima elektroninius mokslinius žurnalus. Yra nuorodos į visateksčius straipsnius. Techninė pusė yra kuruojama Regensburgo universiteto bibliotekos. [7]

Taigi, per HBZ sistemą galima užsakyti leidinius beveik iš visos Vokietijos bibliotekų. Medea3 – svarbus HBZ produktas, kai straipsnių kopijos pristatomos greitai ir efektyviai elektroniniu būdu. DigiBib skaitmeninėje bibliotekoje vartotojas gali pats be bibliotekininko tarpininkavimo užsisakyti leidinį iš kitos bibliotekos. O ZDB duomenų bazė ir EZB elektroninė biblioteka – puiki pagalba dokumentų pristatymo paslaugai atlikti.

Tarpbibliotekinio naudojimo terminas tiksliau apibūdintų elektroninio dokumentų pristatymo sąvoką. Nors elektroninis dokumentų pristatymas arba yra vienas iš tarpbibliotekinio abonemento dokumentų tiekimo būdų.

SUBITO (Vokietijos bibliotekų dokumentų pristatymo tarnyba) greitai teikia dokumentus pačioje Vokietijoje ir į užsienį. Dėl autorių teisių apsaugos Vokietijoje, į užsienio bibliotekas Subito siunčia straipsnių kopijas elektroniniu formatu, o Vokietijos viduje – paprastu paštu. Dokumentų pristatymo tarnybos orientuojasi į komercinę veiklą. Tačiau informacija jau tampa preke ir belieka ieškoti pigesnių jos gavimo būdų.

HBZ (aukštųjų mokyklų centras) – visai kitokio pobūdžio bibliotekų susivienijimas, nors paslaugos orientuotos į vartotojus. Tačiau HBZ neteikia dokumentų į užsienį. Medea3 sistema - HBZ produktas, kai straipsnių kopijos pristatomos greitai ir efektyviai elektroniniu būdu.

3. DOKUMENTŲ PRISTATYMO EFEKTYVUMO TYRIMAI AKADEMINĖSE BIBLIOTEKOSE

„Tarpbibliotekinio skolinimo greičio“ rodiklis leidžia pažvelgti į tarpbibliotekinio abonemento paslaugą iš įvairių pusių, pamatyti šios paslaugos silpnąsias puses. Kadangi ši paslauga prisideda prie mokslo ir studijų kokybės, ji turėtų būti tobulinama, ieškoma įvairesnių bendradarbiavimo formų.

Tyrimas atliktas pagal standarto „LST ISO 11620+A1:2005 Informacija ir dokumentavimas. Bibliotekos veiklos rodikliai“ rodiklį B.2.5.1 – „Tarpbibliotekinio skolinimo sparta“. Šio rodiklio **tikslas** – nustatyti, ar biblioteka užtikrina vartotojams efektyvias tarpbibliotekinio skolinimo paslaugas.

Nors standarte „LST EN ISO 2789:2003 Informacija ir dokumentai - Tarptautinė bibliotekų statistika“ pateikiama Elektroninio dokumentų pristatymo (EDP) sąvoka kaip dokumentų perdavimo forma yra atskirta nuo originalo ir dokumento kopijos perdavimo per TBA. Tačiau matuojant ir vertinant Tarpbibliotekinio skolinimo paslaugos efektyvumą, elektroninis dokumentų pristatymas neišvengiamai įeina į šį matavimą, kadangi tai yra tarpbibliotekinio darbo dalis. Straipsnių kopijos yra skenuojamos ir pristatomos į kitą biblioteką. Tai nėra elektroninis periodinis leidinys, kuris standarte apibrėžiamas kaip tik elektronine forma arba ir elektronine, ir kita forma išleistas periodinis leidinys. Standarte teigiama, kad elektroninių dokumentų pristatymas per tarpininkus apskaitomas kaip elektroninių dokumentų pristatymas. Tačiau skaitmenintas dokumentas nėra elektroninio dokumento sinonimas.

Tyrimo tikslas - naudojantis tarptautiniu standartu „LST ISO 11620+A1:2005 Informacija ir dokumentavimas. Bibliotekos veiklos rodikliai“ išsiaiškinti dokumentų pristatymo efektyvumą Lietuvos ir Vokietijos akademinėse bibliotekose. Vienas iš tyrimo aspektų yra išsiaiškinti, ar elektroninis dokumentų pristatymas yra efektyvesnis ir greitesnis už paprastą

Bendrojoje tyrimų pristatymo dalyje supažindinama su tyrimų bazėmis, laikotarpiais, matavimo rodiklių atrankos kriterijais, tyrimų objektais. 3.1 ir 3.2 skyriuose pristatomi atliktų tyrimų metodai ir rezultatai. Išvados ir rekomendacijos pateikiamos magistro darbo išvadose.

Tyrimų bazė. Tyrimai atlikti Lietuvos akademinėse bibliotekose ir Dortmundo universiteto bibliotekoje Vokietijoje.

Tyrimų laikotarpiai. Lietuvos akademinėse bibliotekų matavimui naudojamas laikotarpis - 30 dienų. Vokietijos Dortmundo universiteto bibliotekos matavimui naudoti du laikotarpiai – 30 dienų ir 10 dienų.

Rodiklio apibrėžimas. Santykis tarp gautų užsakymų ir gautų dokumentų, kurių biblioteka neturi, bet kurie tampa prieinami vartotojams iš išorės šaltinių per nustatytus laikotarpius (per Tarpbibliotekinį abonementą).

Naudotas metodas. Per tyrimo laikotarpį Lietuvos akademinėse bibliotekose ir Dortmundo universiteto bibliotekoje dokumentų užsakymai buvo registruojami. Registravimo lentelė su grafomis:

1. vartotojo užsakymo gavimas,
2. dokumentų filialuose ir pan. paieškos pradžia,
3. dokumento iš išorės šaltinio užsakymas,
4. dokumento iš išorės šaltinio gavimas.

Remiantis registracijos lentele, skaičiuota buvo šitaip:

1. Dienų skaičius nuo užsakymo gavimo dienos iki užsakymo pateikimo tarpbibliotekinio abonemento sistemai (A)
2. Dienų skaičius nuo dokumento užsakymo per TBA iki dokumento gavimo (B)
3. Dienų skaičius nuo vartotojo užsakymo gavimas iki dokumento gavimo (C)

Papildoma grafa, nenaudota skaičiavimams buvo – dokumentų paieškos pradžia. Čia atsispindi, kaip greitai reaguojama į vartotojo užklausą. Tai suteikia informacijos apie vidinius bibliotekos procesus.

Išskirta tokia klasifikacija:

- Kiek dokumentų patenka į šias kategorijas:

-7 dienos -14 dienos -21 dienos +21 dienos

Tarpbibliotekinio abonemento skolinimo greitis apskaičiuojamas taip:

$A/B * 100\%$, kur

- A- per bandomąjį laikotarpį gautų dokumentų skaičius;
- B- per bandomąjį laikotarpį gautų užsakymų skaičius

3.1 Dokumentų pristatymo efektyvumo Lietuvos akademinėse bibliotekose tyrimas

Klaipėdos universiteto (KU) bibliotekos skaitytojams nuo 1997 metų pradėta teikti nauja informacinė paslauga – tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas. Galimybė sukurti naują informacinę paslaugą vartotojams išsivystė iš poreikio tokią paslaugą turėti. KU bibliotekos darbuotojos iniciatyva keletą kartų buvo kreiptasi į ALF (Atviros Lietuvos fondas) su prašymu prie “Didžiųjų Lietuvos

bibliotekų TBA” projekto prijungti ir KUB. 1997m. pabaigoje buvo paruoštas bendras projektas. Tačiau išnaudojus ALF paramai skirtas lėšas, vartotojui paslauga pabrango 80 procentų, todėl vartotojų sumažėjo. [12]

Kauno medicinos universiteto biblioteka daugiausiai straipsnius užsakinėja iš SUBITO (Vokietijos bibliotekų dokumentų pristatymo tarnyba). Naudojasi tik Kiolno medicinos biblioteka. Daugiausiai gauna dokumentus elektronine laikmena (pdf formatu). Tik labai retais atvejais, didesnės apimties kopijas jie atsiunčia spausdintu formatu, paprastu paštu. Vartotojai patys moka. Poreikis yra. Retkarčiais čia paslauga pasinaudoja magistrantai. Daugiausia doktorantai, dėstytojai bei įvairios farmacijos firmos bei institutai. TBA darbuotoja pirmiausia patikrina visas užklausas. Kartais straipsnius randa duomenų bazėse, paprašo autorių ir jie dažnai atsiunčia. Už tai imamas mokestis. Retais atvejais atsiunčiamos ir knygos. Tačiau vartotojas tada naudojasi trumpai. Knygos ilgai keliauja, o terminas – 15 dienų.

VGTU biblioteka daug dokumentų užsako iš Skandinavijos šalių (Norvegija, Švedija, Suomija, Danija), Vokietijos, Lenkijos. Naudojasi Švedijos LIBRIS, Norvegijos BIBSYS, Vokietijos DBI-LINK, Subito bei kitais elektroniniais katalogais. Elektroniniais katalogais patikslinamos užklausos, užsakomi leidiniai ir straipsnių kopijos. Gaunami straipsniai pdf formatu iš Vokietijos Hanoverio technikos ir informatikos universiteto bibliotekos (per SUBITO). Kitų šalių bibliotekos dažniausiai siunčia popierines straipsnių kopijas paprastu paštu. [15]

Vilniaus universiteto bibliotekoje straipsnių kopijos daugiausia užsakomos iš SUBITO. Buvo nuspręsta, kad šios tarnybos teikiamos paslaugos- vienos iš pigesnių bei jomis patogiu naudotis.

Taigi, aptartos bibliotekos pačios užsako ir priima užsakymus. Tačiau šios bibliotekos daugiau skolinasi, nei skolina. Tai neleidžia iš tarptautinio tarpbibliotekinio abonemento gauti pelno bei padengti išlaidų.

Taikymo sritis. Duomenų buvo prašoma visų Lietuvos akademinių bibliotekų. Iš viso jų Lietuvoje – 16. Atsakymai gauti iš daugiau nei pusės bibliotekų – 56, 2 proc. Todėl tyrimą nėra teisinga laikyti tikslu, bet vis dėlto rezultatai leidžia daryti išvadas ir atskleidžia tarptautinio tarpbibliotekinio abonemento darbo ypatumus.

Naudotas metodas. Per tyrimo laikotarpį registruojami visi dokumentų užsakymai per tarptautinį tarpbibliotekinį abonementą. Registruojami buvo tiek monografijų, tiek straipsnių kopijų užsakymai tam, kad palyginti jų teikimo greitį.

Rezultatai. Gauti tyrimo rezultatai iš penkių aukštųjų mokyklų bibliotekų (universitetų): Kauno medicinos universiteto biblioteka (KMU), Vilniaus Gedimino Technikos biblioteka (VGTU), Vilniaus

universiteto biblioteka (VU), Lietuvos žemės ūkio universiteto biblioteka (LŽUŪ), Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka (VDU).

Tirtas šių bibliotekų tarptautinio tarpbibliotekinio skolinimo greitis. Išsiaiškinta, kurios akademinės bibliotekos tarptautinio tarpbibliotekinio skolinimo paslaugos neatlieka:

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos biblioteka Tarptautinio tarpbibliotekinio skolinimo paslaugos neatlieka, nes nėra tokio poreikio.

ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto bibliotekoje ši paslauga nėra labai populiari. TBA paslauga pradėta vykdyti maždaug prieš metus. Buvo keletas pageidavimų, tačiau vartotoja sužinoję kainas, užsakymų atsisakė.

Lietuvos kūno kultūros akademijos bibliotekoje užsakymų literatūrai gauti per TTBA 2008 m. nebuvo

Mykolo Riomerio universiteto bibliotekoje tarptautinio TBA nėra.

Atsakymas negautas iš Kauno technologijos universiteto bibliotekos, Klaipėdos universiteto bibliotekos, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos bibliotekos, Lietuvos veterinarijos akademijos bibliotekos, Šiaulių universiteto bibliotekos, Vilniaus dailės akademijos bibliotekos, Vilniaus pedagoginio universiteto bibliotekos.

Galima daryti prielaidą, kad šiose bibliotekose arba tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas neatliekamas arba tiesiog nenorėta dalintis informacija.

Vilniaus Gedimino Technikos biblioteka:

58,8 proc. užsakytų dokumentų gauta 7 dienų laikotarpiu; 41, 1 proc. dokumentų gauta 14 dienų laikotarpiu.

Kauno medicinos universiteto biblioteka:

100 proc. dokumentų gauta mažiau nei per 7 dienas.

Vilniaus universiteto biblioteka:

50 proc. dokumentų gauta 7 dienų laikotarpiu; 30 proc. dokumentų gauta 14 dienų laikotarpiu; 20 proc. dokumentų gauta 21 dienų laikotarpiu.

Lietuvos žemės ūkio universiteto biblioteka

100 proc. dokumentų gauta mažiau nei per 7 dienas.

Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka

33 proc. dokumentų gauta 14 dienų laikotarpiu, 66 proc. dokumentų gauta 21 dienų laikotarpiu.

Taigi, Kauno medicinos universiteto bibliotekos ir Lietuvos žemės ūkio universiteto bibliotekos dokumentų siuntimo greitis – didžiausias, Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos – mažiausias. Tačiau reikėtų pažymėti, kad KMU ir LŽUŪ bibliotekose buvo užsakytos tik straipsnių kopijos, o VU ir VGTU ir VDU bibliotekose – ir knygos. Straipsniai paprastai yra skenuojami ir siunčiami elektroniniu paštu (už tam tikrą mokestį). Vadinasi, tai dokumentas jau gaunamas nepalyginamai greičiau. Knygų siuntimas paštu kartais gali ir užkliūti. Tai tampa priklausoma ne nuo bibliotekų darbo operatyvumo, bet nuo pašto. Siuntimas paštu jau savaime užima laiko, ypač, kai siunčiama iš kitų šalių. Straipsniai paprastai atsiunčiami greitai per vieną – tris dienas. Elektroniniu būdu gautų straipsnių kopijų privalumas (prieš paštu gaunamas kopijas) yra greitumas, patogumas bei taip gauti informaciją yra pigiau. Nebuvo skaičiuoti duomenys nuo vartotojų užklauskos gavimo iki dokumento paieškos pradžios. Tačiau šie duomenys atsispindi lentelėse [žr. Priedas]. Visos penkios bibliotekos gavusios užklauską, ieškoti dokumento pradeda tą pačią dieną. Užtrunka dokumento užsakymas per tarptautinį tarpbibliotekinį abonementą (TTBA) arba dokumento gavimas.

Dokumento gavimo greitis gali sumažėti dėl tokių priežasčių:

- Kartais tenka užsakymus siųsti antrą kartą kitai bibliotekai, kai gaunamas neigiamas atsakymas. Tada reikia surasti į kokią kitą biblioteką šią užklauską reikia siųsti
- Vartotojas kartais svarsto, ar jam tikrai reikalingas dokumentas, ypač kai yra tam tikras mokestis už paslaugą
- Galima užtrukti ieškant pigesnio dokumento gavimo būdo (bibliotekos už šią paslaugą prašo nevienodo mokesčio)
- Retais atvejais, skolinančios dokumentus bibliotekos ne iš karto sureagoja į užklauską
- Siunčiant dokumentą paštu, kartais jis gali užkliūti pašte arba kitame bibliotekos skyriuje
- Jeigu reikia laukti kol knygą gražina skaitytojas, tai gavimo laikas gali užsitęsti nuo dviejų savaitių iki dviejų mėnesių.

VGTU biblioteka knygas užsakinėja iš daugelio Norvegijos bibliotekų, taip pat Švedijos, Britanijos, Vokietijos ir kitų. Užsakinėjant straipsnius, dažniausiai naudojasi Subito (Vokietijos bibliotekų pristatymo tarnyba) ir Norvegijos bibliotekų paslaugomis.

KMU biblioteka daugiausiai užsakinėja straipsnius, knygas - retais atvejais. Daugiausia užsakinėja iš Subito.

VU biblioteka dažniausia užsakinėja knygas, rečiau straipsnius. Knygas dažniausiai užsakinėja iš Norvegijos, Švedijos, Danijos bibliotekų, kartais iš Šveicarijos bei Estijos. Straipsnius užsakinėja tik iš Subito, retais atvejais iš jų gaunamos ir knygos.

VDU biblioteka užsakinėja knygas beveik vien per BIBSYS (Norvegijos bibliotekų jungtinį katalogą). Knygos atsiunčiamos iš tos bibliotekos, kurioje reikiama knyga būna laisva. Pirmiausia kreipiamasi į Bergeno universiteto biblioteką, nes VDU yra pasitašęs sutartį su minėtu universitetu. Retais atvejais užsakinėjama iš Lenkijos bibliotekų, bet jie prašo sumokėti kuponais, todėl ieškoma pigesnių variantų.

Straipsnius skaitytojai randa prenumeruojamose duomenų bazėse ir paskutiniaisiais metais jų užsakinėti neteko. Subito paslaugomis biblioteka naudojosi prieš tris metus.

LŽŪU bibliotekoje greičiausiai ir patikimiausiai kopijos gaunamos iš AGLINET (įvairių pasaulio šalių žemės ūkio bibliotekų tinklas) bibliotekų, nes LŽŪU biblioteka yra jos narė. Iš Suomijos, Danijos, Norvegijos žemės ūkio universitetų bibliotekų kopijos ar knygos gaunamos per 3-7 dienas, iš JAV per pusę paros ar parą, nes gaunama straipsnių kopijos gaunamos pdf formatu. Iš Rusijos Centrinės žemės ūkio bibliotekos visada gaunamos tik po mėnesio. Iš kitų bibliotekų (ne AGLINET narių) kopijas ar knygos gaunamos labai įvairiai. Pavyzdžiui, iš Olandijos kopijos gaunamos per 2 dienas (el versijos PDF). Iš kitų bibliotekų gali gauti per savaitę, kartais per mėnesį. Subito paslaugomis nesinaudoja, nes užsakymai įvykdomi per AGLINET nemokamai. [41]

Dokumentų arba jų kopijų gavimo data priklauso nuo bibliotekos į kurią nusiunčiamas užsakymas.

Tyrimas parodo ir tarpbibliotekinio skolinimo paslaugos paklausą. Galima teigti, kad ji būtų daug populiareesnė, jei būtų nemokama arba kainuotų mažiau. Galima daryti prielaidą, kad vartotojams trūksta informacijos, kad tokia paslauga apskritai egzistuoja. Bet tam reikėtų atskiro tyrimo.

Galima teigti, kad Subito užsakymus įvykdo greičiausiai, jei lygintume knygų gavimą, tačiau jų knygas iš jų užsakinėti yra palyginus brangu, visai kitaip – su straipsniais.

Į tyrimo tikslą, ar bibliotekos vartotojams teikia efektyvias tarpbibliotekinio skolinimo paslaugas, remiantis rezultatais, galima atsakyti teigiamai, nes niekada laiko tarpas nuo vartotojo užsakymo gavimo iki vartotojo užsakymo įvykdymo neviršija 21 dienos.

Taigi, patikimi tarpbibliotekinio skolinimo greičio duomenys gali būti naudingi efektyviau vykdant šią paslaugą. Jei vartotojams reikia laiko apsispręsti dėl dokumento, galima daryti prielaidą, kad galbūt trūksta informacijos apie paslaugos kainas. Tačiau tarpbibliotekinio skolinimo greitis gali sumažėti dėl pigesnio dokumento gavimo būdo ieškojimo.

3.2 Dokumentų pristatymo efektyvumo Dortmundo Technikos universiteto bibliotekoje (Vokietijoje) tyrimas

Taikymo sritis. Duomenys buvo renkami iš Dortmundo technikos universiteto bibliotekos. Bibliotekoje yra atskirti tarpbibliotekinio abonemento ir dokumentų tiekimo skyriai. Tarpbibliotekinio abonemento skyrius rūpinasi užsakymais per HBZ sistemą, o dokumentų tiekimo skyrius - užsakymais per Subito sistemą. Pati biblioteka nėra Subito narė, tik pasyviai dalyvauja, užsakinėdama straipsnius, tačiau yra aktyvi HBZ sistemos narė. Taigi, tyrimas atliktas HBZ straipsnių tiekimo sistemoje Medea3 ir Subito sistemoje. Duomenis iš Medea3 teko rinkti iš pačios sistemos. Darbo autorė praktikos metu bibliotekoje gavo tam priėjimą ir sutikimą. Darbo autorė duomenis iš Subito rinko iš popierinių ataskaitų.

Naudotas metodas. Per tyrimo laikotarpį registruojami visi dokumentų užsakymai per tarpbibliotekinį abonementą. Registruojami buvo tik straipsnių kopijų užsakymai.

Medea3 – tyrimo laikotarpis 10 dienų rezultatai

Iš viso per bandomąjį laikotarpį buvo užsakyti 187 dokumentai: 71,1 proc. užsakytų dokumentų gauta 7 dienų laikotarpiu; 17,6 proc. dokumentų gauta 14 dienų laikotarpiu; 10, 2 proc. dokumentų gauta 21 dienų laikotarpiu ir 1,1 proc. dokumentų gauta vėliau ne per 21 dienas.

Straipsniai atkeliauja elektroniniu būdu – tiesiai į bibliotekos spausdintuvą. Greitis sumažėja, užsakius straipsnius iš kitų bibliotekų susivienijimų. Nors per Medea3 galima užsakyti elektroniniu būdu straipsnius ir iš kitų bibliotekų susivienijimų, tačiau straipsnių kopijos atsiunčiamos tik paštu. Kadangi visi susivienijimai turi atskiras dokumentų tiekimo sistemas. Tačiau planuojama – tai pakeisti ir straipsnius gauti tik elektroniniu būdu. Kadangi paieška yra automatinė, sistemoje ji prasideda akimirkos bėgyje ir užsakymas pasiekia biblioteką taip pat minučių bėgyje. Užtrukti dokumentų tiekimas gali dėl tokių priežasčių:

- Gali užtrukti straipsnio paieška bibliotekoje, jo skenavimas
- Užsakymai ateina į bibliotekos spausdintuvą, taigi, gali būti per klaidą neįjungtas spausdintuvas
- Sistemos sutrikimai
- Jei biblioteka negali atsiųsti straipsnio, nusiunčia neigiamą atsakymą, tai automatiškai užsakymas keliauja į kitą biblioteką, kuri turėtų turėti straipsnį

- Neradus straipsnio HBZ susivienijime, galima pasirinkti kitus susivienijimus, tačiau jau tai atliekama neautomatiškai, tą jau atlieka darbuotojas
- Jei gaunamas neigiamas atsakymas iš kito susivienijimo į kitą susivienijimą, užklausa nusiunčia vėl bibliotekos darbuotojas
- Gaunant straipsnį paštu, kartais jis gali užkliūti HBZ būstinėje Kiolne arba kitame bibliotekos skyriuje.

Užsakymų skaičius rodo ir paslaugos populiarumą. Palyginus HBZ su Subito užsakymais, HBZ yra daugiau. Priežastys akivaizdžios: paslauga yra pigesnė ir užsakyti straipsnį gali pats vartotojas. Užsakymus per Subito paprastai daro bibliotekos darbuotojai, pačiam vartotojui tai daryti būtų brangiau, nors tokia galimybė ir yra.

Subito – tyrimo laikotarpio 30 dienų rezultatai

Iš viso per bandomąjį laikotarpį buvo užsakyti 49 dokumentai. 97,9 proc. užsakytų dokumentų gauta 7 dienų laikotarpiu; 2 proc. dokumentų gauta 14 dienų laikotarpiu.

Kaip tvirtino Dortmundo Technikos universiteto darbuotojai per Subito yra užsakoma, kai yra siekiama greito dokumentų pristatymo. Palyginus su HBZ, taip yra brangiau. Dėl to užsakymų yra mažiau. Kad per Subito užsakymai ateina greičiau patvirtina surinkti duomenys: beveik visi dokumentai gauti 7 dienų laikotarpiu. Reikėtų pažymėti, kad dėl pasikeitusio autorinių teisių įstatymo, iš Subito bibliotekų straipsnių kopijos yra siunčiamos paprastu paštu. Nepaisant to, atkeliauja greitai, vadinasi – bibliotekos vykdo užsakymus tą pačią dieną. Tiriamuoju laikotarpiu, kai kurie straipsniai atkeliavo ir tą pačią dieną, tačiau jie atkeliavo iš Šveicarijos elektroniniu būdu ir buvo gauti pdf formatu.

Atliekant dokumentų pristatymo efektyvumo tyrimą Lietuvos ir Vokietijos akademinėse bibliotekose, naudotas „Tarpbibliotekinio skolinimo spartos“ rodiklis, leido išsiaiškinti šios paslaugos greitį ir operatyvumą penkiose aukštųjų mokyklų bibliotekose: Vilniaus Gedimino Technikos universiteto, Kauno medicinos universiteto, Vilniaus universiteto, Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto. Visi duomenys gauti iš bibliotekų darbuotojų elektroniniu paštu. Pavyko išsiaiškinti, kurios bibliotekos tarpbibliotekinio abonemento paslaugos neteikia ir kokios to priežastys. Tačiau iš mažiau nei pusės Lietuvos akademinėse bibliotekų atsakymų išvis negauta. Reikia išskirti dokumentų pristatymo būdą: knygos siunčiamos paštu, straipsniai – elektroniniu paštu. Visos penkios bibliotekos gavusios užklausa, ieškoti dokumento pradeda tą pačią dieną. Užtrunka dokumento

užsakymas per tarptautinį tarpbibliotekinį abonementą arba dokumento gavimas. Subito tarnyba palyginus su bibliotekomis ar tarnybomis, užklausas įvykdo greičiausiai, jei lygintume knygų gavimą, tačiau knygas iš jų užsakinėti yra palyginus brangu, visai kitaip – su straipsnių kopijomis. Subito greitai teikia dokumentus pačioje Vokietijoje ir į užsienį. Vokietijoje yra nemažai bibliotekos susivienijimų, tačiau užsakant iš Subito - dokumentai pristatomi nepalyginamai greičiau, nors būna ir išimčių.

Buvo išmatuotas Dortmundo universiteto bibliotekos straipsnių kopijų gavimo greitis ir efektyvumas. Duomenis iš Medea3 teko rinkti iš pačios sistemos. Darbo autorė duomenis iš Subito rinko iš popierinių ataskaitų.

Tyrimai Dortmundo universiteto bibliotekoje įrodo, kad siunčiant straipsnių kopijas tiek paprastu, tiek elektroniniu būdu dokumentai gaunami greitai, šiuo atveju – paprastu paštu netgi greičiau. Lietuvos akademinė bibliotekų tyrimas įrodo, kad straipsnių kopijos elektroniniu būdu nepalyginamai greičiau atkeliauja, nei knygos.

IŠVADOS

Magistro darbe išnagrinėti elektroninio dokumentų pristatymo ypatumai Lietuvos ir Vokietijos akademinėse bibliotekose, išanalizuotas tarpbibliotekinis abonementas akademinėse bibliotekose, atskleisti elektroninio dokumentų pristatymo sampratos ir sistemų ypatumai, atliktas dokumentų pristatymo efektyvumo tyrimas Lietuvos ir Vokietijos akademinėse bibliotekose, parengtos rekomendacijos Lietuvos tarpbibliotekinio naudojimo paslaugai tobulinti.

Išnagrinėjus elektroninio dokumento pristatymo ypatumus paaiškėjo, kad elektroninis dokumentų pristatymas – tai yra tas pats tarpbibliotekinis abonementas, tik perkeltas į elektroninę formą ir dažniausiai greitesnis dokumentų pristatymo būdas.

Lietuvoje akademinės bibliotekos yra susijungusios į Lietuvos akademinį bibliotekų tinklą (LABT), kur yra bendra paieškos sistema, tačiau nėra tarpbibliotekinio abonemento posistemio. Elektroniniai tarpbibliotekinio abonemento posistemiai leidžia efektyviai vykdyti šias paslaugas tiek Vokietijos viduje, tiek užsienyje.

Autorinių įstatymų pokyčiai Vokietijoje, ypatingai saugantys autorių teises, šiek tiek riboja bibliotekų veiklą. Tačiau Medea3 pavyzdys įrodo, kad radus tinkamą būdą, galima teikti straipsnių kopijas elektroniniu būdu. Svarbu HBZ sistemoje, kad vartotojas pats gali dalyvauti visame tarpbibliotekinio abonemento procese.

Pagrindinis dokumentų tiekėjas Lietuvos akademinėse bibliotekose yra Subito. Palyginus su Britų bibliotekos ir INIST tarnybos paslaugomis, Subito paslaugos daug pigesnės bei kokybiškos. Šių tarnybų pavyzdžiai įrodo, kad dokumentų tiekimas yra reikalinga paslauga pasaulyje. Apskritai, tarptautinio tarpbibliotekinio abonemento vystymasis bibliotekose įrodo bibliotekų, kaip paslaugų tiekėjų funkciją.

Tiek Lietuvos, tiek Vokietijos bibliotekos neskolina periodinių žurnalų, o tik straipsnių kopijas. Tobulėjant technologijoms atsirado galimybių straipsnių kopijas ne tik surasti, bet ir gauti greičiau.

Taigi, per HBZ (aukštųjų mokyklų centras) sistemą galima užsakyti leidinius beveik iš visos Vokietijos bibliotekų. Medea3 – svarbus HBZ produktas, kai straipsnių kopijos pristatomos greitai ir efektyviai elektroniniu būdu. DigiBib skaitmeninėje bibliotekoje vartotojas gali pats be bibliotekininko tarpininkavimo užsisakyti leidinį iš kitos bibliotekos.

Atlikto dokumentų pristatymo efektyvumo tyrimo Lietuvos ir Vokietijos akademinėse bibliotekose rezultatai parodo, Subito sistema veikia greičiau, nei Medea3 sistema, būtent dėl to, kad Subito (Vokiečių dokumentų tiekimo tarnyba) orientuojasi į greitį. Elektroninis dokumentų pristatymas

ypač svarbus siunčiant dokumentą į užsienį. Tyrimo rezultatai įrodo, kad iš Subito straipsnių kopijos Lietuvos bibliotekas pasiekia greičiau, nei Vokietijos viduje. Taigi, galima teigti, kad elektroniniu būdu gautų straipsnių kopijų privalumas prieš paštu gaunamas kopijas yra greitumas, patogumas, pigumas.

Rekomendacijos

Atsižvelgiant į Vokietijos tarpbibliotekinio abonemento paslaugos paklausą, užsienio dokumentų tiekimo patirtį ir situaciją Lietuvoje, buvo parengtos rekomendacijos tarpbibliotekinio naudojimosi paslaugai tobulinti. Rekomendacijos skirtos visų tipų Lietuvos bibliotekoms:

- Bendros elektroninės tarpbibliotekinio abonemento sistemos kūrimas Lietuvos bibliotekoms
- Galimybė vartotojui elektroniniu būdu pačiam užsakyti leidinius iš kitos bibliotekos
- Saugus dokumentų pristatymas elektroniniu būdu: sistemos sukūrimas
- Tarpbibliotekinio abonemento koordinavimo perdavimas vienai institucijai
- Bendro mokesčio už paslaugą nustatymas
- Vartotojų informavimas apie tarpbibliotekines ir apie tarptautinio tarpbibliotekines paslaugas: interneto svetainės, lankstinukai, mokymai
- Aktyvus leidinių užsakymas iš užsienio bibliotekų ir dokumentų tiekimo tarnybų
- Efektyvios derybos su autoriais ir leidejais
- Personalo mokymas
- Konsultacijos su Vokietijos institucijomis.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. ANDRICH, U. Der Dokumentenlieferdienst Subito. *Geschaftsschirurgie* (1999) 4, p. 243 – 244.
2. BANIONYTĖ, E., ŽIRGULYTĖ R. *Iš kelionės po Didžiąją Britaniją*. [interaktyvus] [žiūrėta 2008 spalio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lbd.lt/reng/brit.htm>>.
3. *Biblioteka: teorijos ir praktikos pradmenys*. Vilnius : Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2003, p. 199 – 202.
4. *Bibliotheksportal* [interaktyvus] [žiūrėta 2008 gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bibliotheksportal.de/hauptmenue/bibliotheken/bibliotheken-in-deutschland/bibliothekslandschaft/hochschul-und-universitaets-brbibliotheken/#1937>>
5. *Digibib – Die Digitale Bibliothek*. [interaktyvus] [žiūrėta 2008 gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.hbz-nrw.de/angebote/digitale_bibliothek/>.
6. *Document Supply Services* [interaktyvus] [žiūrėta 2008 spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bl.uk/reshelp/atyourdesk/docsupply/index.html>>.
7. *Elektronische Zeitschriftenbibliothek*. [interaktyvus] [žiūrėta 2008 lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/>>.
8. GIAVARRA, E. Skaitmeninių išteklių licencijavimas: kaip išvengti juridinių spąstų [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 gruodžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.129.132/search?q=cache:5eIWnHxxfzIJ:www.lmba.lt/db/riet/Giavarra.htm+Tarpbibliotekinis+abonementas+lietuvoje&hl=lt&ct=clnk&cd=51&gl=lt>>.
9. HBZ : Wissen, Information, Innovation. [interaktyvus] [žiūrėta 2008 spalio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.hbz-nrw.de/>>.
10. HILYER, LEE A. *Interlibrary Loan and Document delivery: best practices for operating and managing interlibrary loan services in all libraries*. New York: Haworth Information Press, 2006. 150 p.
11. ISO 11620:1998 Information and Documentation. Library performance indicators. International Organization for Standardization.: 1998, 64 p.
12. JANAVIČIENĖ, D. Tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas universitetų informacinėje infrastruktūroje [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 rugsėjo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-m-9/janaviciene.html>>.
13. JOHANNSEN, CARL G. *Pokyčių ir kokybės valdymas bibliotekose* : vadovėlis aukštosioms mokykloms. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla, 2005. 203 p.

14. *Karlsruher Virtueller Katalog KVK* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 gruodžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/hylib/en/kvk.html>>.
15. KASPERAITIENĖ, I. Tarpbibliotekinis bendradarbiavimas VGTU bibliotekoje. *Gedimino universitetas* [interaktyvus]. 2004, [nr.] 2 (38) [žiūrėta 2008 spalio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vgtu.lt/vgtu/lt/zurnalas_gedimino_universitetas/10406.10367.1?view=1&category=79&idd=195>.
16. KUON, C. *Analyse der gebenden und nehmenden Fernleihe an der Bibliothek der Universität Konstanz*. Berlin : Dbi. 1991. 162 p.
17. LABT projektas: "Labt plėtros koncepcija: lietuvs virtuali biblioteka " [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 gruodžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://internet.ktu.lt/labt/lt/pletra2001/LABTproj.html>>.
18. LAMANAUSKIENĖ, G. .Akademinė biblioteka studijų procese. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2006. 202 p.
19. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas. interaktyvus]. [žiūrėta 2008 sausio 2 d.]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 2004. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=238641>.
20. *Lietuvos akademinų bibliotekų katalogas* [interaktyvus] [žiūrėta 2009 sausio 2 d.]. Prieiga per internetą:
21. *Lietuvos integrali bibliotekų sistema*. TBA posistemė. [interaktyvus] [žiūrėta 2009 sausio 2 d.].Prieiga per internetą: <http://lnboc.lrs.lt/libis_t.html>.
22. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 2004. [žiūrėta 2008 gruodžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=207199>.
23. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 51. p. 10-15.
24. LST ISO 11620 + A1:2005 Informacija ir dokumentavimas. Bibliotekos veiklos rodikliai In *Šiandien aktualu*. Vilnius: 2005, 2 pusmetis (33) p. 42-44.
25. LST ISO 2789 : 2003. Informacija ir dokumentavimas - Tarptautinė bibliotekų statistika. Lietuvos standartizacijos departamentas : 2004, 67 p.
26. *Management changes in academic libraries* = Pokyčių vadyba akademinėse Klaipėda : Klaipėdos universitetas, 2001. 67 p.
27. MUELLER, H. Kopienversand nach 53 Urgh und den Subito-Rahmenvertrag. *Bibliotheksdiens* 42 Jg., 2008, H. 10, p. 1060 – 1070.

28. NAGELSMEIER, L. Marlene. Fernleihe versus document delivery: von der feien Information zur Ware Information. Oder: Muessen Bibliotheken Geld verdienen? *Informationsspezialisten zwischen Technik und gesellschaftlicher Verantwortung*. 1995. p. 87-95.
29. Newsletter of the IFLA Document Delivery and Resource Sharing [interaktyvus]. October, 2007 [žiūrėta 2008 gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ifla.org/VII/s15/index.htm>>. ISSN 1016-281X.
30. *Online Fernleihe*. [interaktyvus] [žiūrėta 2008 lapkričio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.hbz-nrw.de/angebote/online_fernleihe/>.
31. *Ordnung des Leihverkehrs in der Bundesrepublik Deutschland*. [interaktyvus] [žiūrėta 2008 lapkričio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sub.uni-hamburg.de/nzk/lvo.htm>>.
32. OSSWALD, A. *Fernleihe*. 2007. [žiūrėta 2008 spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.fbi.fh-koeln.de/institut/personen/osswald/osswald.php>>.
33. OSSWALD, A. *Literaturversorgung: die strukturelle Rolle der DFG* [interaktyvus]. 2007. [žiūrėta 2008 spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.fbi.fh-koeln.de/institut/personen/osswald/osswald.php>>.
34. ROSWITHA, P. BOEKHORST, P. *Measuring quality : international guidelines for performance measurement in academic libraries*. München : K.G. Saur, 1996, p. 94 – 98.
35. RUDŽIONIENĖ, J. *Akademinė biblioteka: veiklos vertinimo problema* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 spalio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-m-6/rudz.html>>.
36. SATKAUSKAITĖ, E. Tarptautinis tarpbibliotekinis abonementas veiasi laiką. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka 2001/02*, 2004, p. 117 – 121.
37. SCHAARWÄCHTER, M. *Medea- oder: Alles wird besser*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 lapkričio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dspace.hrz.uni-dortmund.de:8080/bitstream/2003/2260/1/schaarwaechter.pdf>>.
38. STEVENSON, J. *Dictionary of library and information management*. Teddington : P. Collin, 1997. 173, p.
39. Subito: Dokumente aus Bibliotheken [interaktyvus] [žiūrėta 2009 sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.subito-doc.de/>>.
40. SUMMANN, F. JASON-WWW, JADE-WWW : *Dokumentenlieferdienst der nordrhein-westfälischen Hochschulbibliotheken ; Systemhandbuch*. Bielefeld: Univ.-Bibliothek. 1998. 71 p.

41. *Tarpbibliotekinis abonementas* [interaktyvus] [žiūrėta 2008 lapkričio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zub.lt/index.php?3974682836>>.
42. Tarpbibliotekinis abonementas. *Knygotyra: Enciklopedinis žodynas*. Vilniaus universitetas, Knygotyros katedra. Vilnius, 1997, p. 363.
43. Tarpbibliotekinis abonementas. *Knygotyra: Enciklopedinis žodynas*. Vilniaus universitetas, Knygotyros katedra. Vilnius, 1997, p. 363.
44. TBA/TTBA [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 gruodžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mb.vu.lt/tba>>.
45. *The Institute for Scientific and Technical Information* [interaktyvus] [žiūrėta 2008 spalio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://international.inist.fr/>>.
46. *Viešosios bibliotekos skaitmeninės eros sankryžose*: Europos Sąjungos projekto PULMAN gairės. Vilnius: Vilniaus univ. 1-kl., 2002. 141 p.
47. *Wissen, information, innovation*. Jahresbericht 2006. Hochschulbibliothekszenrum des Landes Nordrhein-Westfalen. 48 p.
48. *Zeitschriftendatenbank (ZDB)* [interaktyvus] [žiūrėta 2009 sausio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dispatch.opac.d-nb.de/>>.

Summary

The interlibrary loan in academic libraries promotes the quality of science and studies. The new form of interlibrary loan is – electronic document delivery.

The evaluation of library is important measure for management. The libraries of Germany are good example of collaboration. The document delivery services are supplying inside and outside country. The publications to Lithuanian libraries are often supplying from Germany though the interlibrary loan service.

The *subject* of the work is electronic document delivery.

The *purpose* of this master work is to scrutinize the peculiarity of electronic document delivery in Lithuanian and German Academic Libraries. There were stated several *tasks* to reach the purpose of the work:

1. to traverse the interlibrary loan in the academic libraries;
2. to scrutinize the conceptions and systems of electronic document delivery ;
3. to make a research for estimating the effectiveness of document delivery in Lithuanian and German academic libraries;
4. to prepare guidelines for the interlibrary loan service in Lithuanian libraries.

Two researches are present in this master work. They were handed in academic libraries of Lithuania and in academic library of Dortmund Technical university (Germany). “Interlibrary loan speed” indicator was used to make the research. The objective of this indicator is to assess whether the library is providing an efficient interlibrary lending service to its users.

The scrutiny of electronic document delivery shows that electronic document delivery is electronic interlibrary loan and often faster document delivery.

The copyright in Germany limits a little bit the service of electronic document delivery. But the example of Medea3 systems shows that can find right way to supply documents. It is important that the user in HBZ system can participate in all process of interlibrary loan.

The main supplier of documents in Lithuanian academic libraries is SUBITO. The development of international interlibrary loan proves the function of libraries service provider.

Master work consists of introduction, 3 main sections, finding, bibliographical reference listing, supplement.

Master work could be useful for librarians, students and scientists of Library and Information Science.

